

ÉKP HÍREK

I. évfolyam, 1-2. szám

1994. április-május

Ára: 150 Ft

Az ELTE Kísérleti Gyakorló Általános Iskola,
Gimnázium és Szakközépiskola
1994. június 5-én (vasárnap) délután 15 órai kezdettel
tartja hagyományos
év végi bemutatkozó műsorát
a budaörsi Jókai Mór Művelődési Házban
(2040 Budaörs, Szabadság út 6.)

A bemutatkozó műsorra
belépőjegyek vásárolhatók az iskolában
(2045 Törökbálint, Köztársaság tér 8.)
Vígh Ildikó tanárnőtől
1994. május 23-tól (13–16 óra között),
illetve a műsor előtt a helyszínen is.

Szeretettel várjuk az érdeklődőket!

A kísérleti iskola vezetői,
pedagógusai és diákjai

ÉKP-S BIZONYÍTVÁNYLAPOK

Az ÉKP Központ az iskolák igényei szerinti példányszámban előállítatja a 1–5. évfolyam bizonyítványlapjait. 1 db lap ára (ÁFA-vel együtt): 12,— Ft. A Központ május 31-ig várja az iskolák megrendeléseit. A megrendeléseken a fizetés módját szíveskedjenek feltüntetni! Ennek hiányában postai utánvétellel küldi ki a Központ a megrendelt lapokat.

AZ 5. ÉS A 6. ÉVFOLYAM ÉKP-S TANKÖNYVEIRŐL

1994. SZEPTEMBER 1-JÉIG TANKÖNYV FORMÁBAN MEGJELENŐ KIADVÁNYAINK

1. FELLEGAJTÓ-NYITOGATÓ. Néprajz munkafüzet, 5. osztály (Molnár Tibor—Ungvári Judit) Ára: 290,— Ft
2. ÓKORI CIVILIZÁCIÓK. Történelem tankönyv, 5. osztály (Kojanitz László) Ára: 500,— Ft
3. ÓKORI CIVILIZÁCIÓK. Történelem munkafüzet, 5. osztály (Kojanitz László) Ára: 500,— Ft
4. A LÁTÁS VILÁGA. Vizuális kultúra tankönyv, 5. osztály (Heffner Anna) Ára: 595,— Ft
5. AZ ÓSKOR MŰVÉSZETE. Művészettörténet I. (Heffner Anna) Ára: 310,— Ft
6. INFRMATIKA. Munkafüzet, 5. osztály (Német István—Német Nóra) Ára: 170,— Ft

Az első két könyvre szóló megrendeléseket a HOLNAP Kkt., a 3–6. könyv megrendeléseit a CALIBRA Kiadó elégtíti ki. Újabb megrendeléseket mindkét kiadó elfogad (a korábban megküldött megrendeléseket nem kell megerősíteni.)

1994. AUGUSZTUS 15-ÉIG KÉZIRAT FORMÁJÁBAN TUDJUK BIZTOSÍTANI AZ ALÁBBI TANKÖNYVEKET

1. GÖRÖG-RÓMAI MITOLÓGIA. 4–6. osztály (Heffner Anna) Ára: kb. 288,— Ft
2. TÖRTÉNETEK A BIBLIÁBÓL. 4–6. osztály (Heffner Anna) Ára: kb. 192,— Ft
3. FOTÓZÁS. 4–6. osztály (Balázs Éva—Sági István) Ára: kb. 240,— Ft

4. AZ ERDŐK ÉLŐVILÁGA. Tankönyv, 5. osztály (Géczi János) Ára: kb. 280,— Ft
5. AZ ERDŐK ÉLŐVILÁGA. Munkafüzet 5. osztály (Géczi János) Ára: kb. 120,— Ft
6. SAKK. 5. osztály (Pongó István) Ára: kb. 200,— Ft
7. BIOLÓGIA. Tankönyv, 6. osztály (Géczi János) Ára: kb. 400,— Ft
8. BIOLÓGIA. Munkafüzet, 6. osztály (Géczi János) Ára: kb. 120,— Ft
9. FÖLDRAJZ. 6. osztály (Góbi János) Ára: kb. 300,— Ft
10. INFORMATIKA. 6. osztály (Német István) Ára: kb. 320,— Ft
11. ÖNISMERET. 6. osztály (Vágó Irén) Ára: kb. 220,— Ft
12. TÖRTÉNELEM. Munkáltató tankönyv, 6. osztály (Kojanitz László) Ára: kb. 800,— Ft
13. A LÁTÁS VILÁGA. Vizuális kultúra tankönyv, 6. osztály (Heffner Anna) Ára: kb. 256,— Ft
14. AZ ÓSKOR MŰVÉSZETE I. Művészettörténet II. (Heffner Anna) Ára: kb. 272,— Ft
15. FELLEGAJTÓ—NYITOGATÓ. Néprajz munkafüzet, 6. osztály (Molnár Tibor—Ungvári Judit) Ára: kb. 200,— Ft

Az 1–14. pont alatt felsorolt kéziratokra az ÉKP Központban gyűjtjük a megrendeléseket június 1-ig. A megrendelt fénymásolatokat (az igényelt példányszámban) július 30-ig postai utánvétellel küldjük meg a megrendelőnek.

ELTE ÉKP Központ

ÉKP HÍREK

Az ELTE ÉKP Központjának havonta megjelenő lapja
I. évfolyam, 1–2. szám

Felelős szerkesztő: ZSOLNAI JÓZSEF
Szerkesztő: HEFFNER ANNA

Kiadja az ELTE ÉKP Központja
Felelős kiadó: ZSOLNAI JÓZSEF

Szerkesztőség és kiadó: 2045 Törökbálint, Köztársaság tér 8.
telefon/fax: 1-851-639

Címlapterv: HEFFNER ANNA
Műszaki szerkesztés: KERABAN KIADÓ Kft.

Tipográfia: Lovász György
Lapzárta: minden hónap utolsó teljes hetének pénteki napján, délután 16 óra.

Megrendelhető és előfizethető az ELTE ÉKP Központjánál közvetlenül vagy postautalványon,
valamint átutalással az MNB 90142–5385 sz. számlaszámon.

Előfizetési díj egy hónapra: 75,— Ft
negyedévre: 225,— Ft
fél évre: 450,— Ft
egy évre: 900,— Ft

Nyomdai munkák:
94.0125 MSZH Nyomda és Kiadó Kft., Budapest
Felelős vezető: Nagy László

TARTALOM

Új lap születik	3
HÍREK, INFORMÁCIÓK AZ ÉKP KÖZPONTBÓL	
Megnyugtató megoldás	4
Közoktatási megállapodás	4
ÉKP-s iskolák igazgatói értekezlete	6
Az ÉKP Központ munkatársai	6
HÁTTÉR	
A Zsolnai-programok (Csik Endre)	7
Az értékközvetítő és képességfejlesztő program legitimációjáról	12
ISKOLÁKRÓL, ISKOLÁKNAK	
Bocskai István Általános Iskola, Balmazújváros	13
Dózsa György Általános Iskola, Pásztó	13
ELTE Kísérleti Általános Iskola, Kísérleti Gimnázium és Szakközépiskola, Törökbálint	13
1. Számú Általános Iskola, Szarvas	14
Egyetem Utcai Általános Iskola, Pécs	14
PEDAGÓGUSOK ÍRTÁK	
Az értékközvetítő és képességfejlesztő program tanulói világképének elemzése (Bohár András)	15
SZÜLŐK OLDALA	
Kisiskolás gyerek a családban (Zsolnai József)	21
DIÁKTÜKÖR	
Felvételi nélkül egyetemista: Rumbold Éva (Göbel Júlia)	23
A reklám nyelvi, szemiotikai és társadalmi vonatkozásai (Rumbold Éva)	27
ÚMIPE HÍREK	
A budapesti régió átszervezése	B/III
Elnökségi ülés	B/III

Új lap születik

Régen megfogalmazott igénynek teszünk eleget, amikor útjára indítjuk az *ÉKP HÍREK*-et. Az elmúlt évek *ÉKP*-s, *NYIK*-es, *ÚMIPE*-s rendezvényein többször megfogalmazódott az a jogos kívánság, hogy jó lenne informáltabbnak lenni, többet tudni, aktualitásokkal bírni programjainkról, a programjainkat felvállaló iskolákról, pedagógusokról, szülőkről, diákokról. Az *ÉKP HÍREK* ezen igényeket kívánja kielégíteni azáltal, hogy egy-egy hónap legfrissebb híreit, eseményeit próbálja meg összegyűjteni és közvetíteni olvasói számára, emellett tanulási-önművelési forrásul is szeretne szolgálni lehetőleg minden érdeklődő érintett (pedagógus, szülő, diák) számára. Lapunk első száma e lehetőségeket villantja fel. De tartósan csak akkor tud megfelelni felvállalt funkciójának, ha olvasói közül mind többeket (munka)társául is megnyer. Enélkül rovatai kiürülnek vagy csak egy irányból közvetítenek információkat Önöknek, tisztelt Olvasóknak. Amikor az első lapszám megszületése fölött bábáskodunk, azzal a reménnyel tesszük, hogy nemcsak olvasóként köszönhetjük Önöket, hanem leendő szerzőtársakként is. Bízunk benne, hogy a második és az azután következő lapszámokban már az Önöktől (diákjaiktól, gyermekeiktől) származó írásművek, hírek, tudósítások kerülnek túlsúlyba az *ÉKP HÍREK* hasábjain. Várjuk tehát jelentkezésüket, észrevételeiket, javaslataikat, publikálásra szánt írásaikat!

Az *ÉKP HÍREK*-ben hét állandó rovatot szeretnénk működtetni. Ezek tervezett tartalmáról a rovatrendnek megfelelő oldalakon szólunk. Az állandó rovatok mellett egy-egy lapszámban ún. ad-hoc rovatot is nyitunk, ha éppen az informálás, tájékoztatás úgy kívánja. Mindezeken túl — a lap különböző helyein elszórva — közzéteszünk felhívásokat, pályázatkiírásokat, hirdetéseket, közleményeket is. Az egyes oldalak szövegfeltjait pedig — elsősorban — gyermekalkotások (fotók, grafikák, kontrasztos festmények, nyomatok stb.) reprodukcióival, illetve eseményfotókkal kívánjuk kitölteni. Reméljük, lapunk arculata megnyeri tetszésüket, és jószívvel ajánlják az *ÉKP HÍREK*-et mások figyelmébe is.

A Szerkesztő

MEGNYUGTATÓ MEGOLDÁS

A Képességfejlesztés Országos Központjának 1991-től meglehetősen bizonytalanra vált a működése. Pedagógiai szolgáltatásainak mértéke a törökbálinti kísérleti iskola alapellátáson felüli támogatásától (avagy nem támogatásától) függött. 1993-ban — az MKM-támogatás radikális megcsappanása* folytán — végveszélybe került. Hála az ÉKP-s, NYIK-es mozgalomnak, a Központ sorsa megnyugtató megoldást nyert 1993 decemberére. A törökbálinti iskola e szervezeti egységének léte iránt aggódók előtt közismert, hogy 1993 tavaszán mintegy 4600 pedagógus, intézményvezető, szülő aláírásával megerősített kérvényben igényelte Mádl Ferenc művelődési és közoktatási minisztertől a Központ sorsának rendezését. Kitüntetten e kérelmek hatására került a kultuszterülethez előterjesztésében a Kormány elé a törökbálinti kísérleti iskola és a Képességfejlesztés Országos Központjának az ügye 1993. október 23-án. A Kormány október 28-i döntésével állást foglalt abban, hogy „a Törökbálinti Kísérleti Általános Iskola, Kísérleti Gimnázium és Szakközépiskola, valamint a Képességfejlesztés Országos Központja Eötvös Loránd Tudományegyetem fenntartásába kerüléséhez az 1994. évi költségvetési tv. elfogadását követően, 1994. január 1-jei hatállyal 80 millió forint támogatást — szerkezeti jelleggel — az Eötvös Loránd Tudományegyetem költségvetésében biztosít.”**

A fentiek értelmében a kísérleti iskola az ELTE gyakorlóiskolájaként működik 1994. január 1. óta. S a Képességfejlesztés Országos Központja (vagy ahogy a Központ nevét véglegesíteni szándékozunk: az ÉKP Központja) az iskola bázisán, elkülönült szervezeti egységként, az iskola költségvetésétől leválasztott pénzforrás birtokában szerveződött újjá. Azért, hogy e megnyugtató megoldás megszülethessen, köszönet jár mindazoknak, akik aláírásukat adták.

*Az MKM támogatása 1993 előtt milliós nagyságrendű összeget tett ki. 1993-ban összesen 600 eFt-ot jelentett, amely nem-hogy a Központ működtetéséhez, de az 1993-ra tervezett kutatások, kísérletek kivitelezéséhez sem volt elegendő.

**Részlet Mádl Ferenc miniszter 1993. december 13-án kelt, az ELTE rektorához intézett leveléből.

Az új közoktatási (1993. évi LXXXIX.) törvény lehetőséget biztosít arra, hogy egy adott közoktatási intézmény fenntartója átruházza fenntartói jogosítványait más fenntartónak egy közoktatási megállapodás keretében. A törökbálinti iskola és a Képességfejlesztés Országos Központja esetében ez történt. Törökbálinti Önkormányzata 2007. július 31-ig lemondott fenntartói jogáról, és azt átadta az Eötvös Loránd Tudományegyetemnek. Mivel az Önkormányzat és az Egyetem között létrejött közoktatási megállapodás az elsők között szerepel az ilyen jellegű dokumentumok sorában a törvény a hatálybalépése óta, tanulságképpen az alábbiakban közöljük teljes szövegterjedelmében. (Hátha akadnak követői!) Dőlt betűkkel kiemeltük a megállapodás azon pontjait, amelyek a Képességfejlesztés Országos Központjára (az ÉKP Központja) vonatkoznak.

KÖZOKTATÁSI MEGÁLLAPODÁS

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1993. szeptember 2-án kifejezte azon szándékát, hogy fenntartóként át kívánja venni az Önkormányzattól a Törökbálinti Kísérleti Általános Iskolát, Gimnáziumot, Szakközépiskolát és a Képességfejlesztés Országos Központját. Az iskolát gyakorlóiskolaként, a Központot pedagógiai szolgáltató helyként kívánja működtetni.

Törökbálinti Önkormányzata Képviselőtestületének 1993. szeptember 2-i ülésén a képviselők név szerinti szavazás-

sal döntöttek arról a szándékról, hogy az Önkormányzat 1994. január 1-től az egyetem által átvenni kívánt intézmény fenntartói jogairól a közoktatásról szóló 1993. évi LXXXIX. tv. 81. § (3) bekezdése szerint megköendő közoktatási megállapodásban megfogalmazott feltételek mellett lemond, és azt átadja az Eötvös Loránd Tudományegyetemnek.

Az 1993. szeptember 2-án tett szándéknyilatkozatok alapján az Eötvös Loránd Tudományegyetem és Törökbálinti Önkormányzata között

KÖZOKTATÁSI MEGÁLLAPODÁS

jön létre a Törökbálinti Kísérleti Általános Iskola, Gimnázium, Szakközépiskola és a Képességfejlesztés Országos Központja (a továbbiakban: Intézmény) fenntartói jogainak átruházásáról a közoktatási törvény szerint, az alábbi feltételek mellett:

I. Az intézmény funkciói, nevelési, oktatási feladatai

Az Intézmény többcélú, közös igazgatás alatt különböző szakmai tevékenységeket folytat. Szakmai feladatait önálló szervezeti egységek keretében látja el. Az intézmény funkcióit, illetve az egyes funkciókhoz rendelt szervezeti egységeket az alábbiak:

1. iskolás korúak általános iskolai oktatása — nyolc, illetve tíz évfolyamos általános iskola keretei között;
2. iskolás korúak gimnáziumi oktatása a lehetőségektől függően nyolcosztályos, hatosztályos, illetve négyosztályos gimnázium keretei között;
3. középfokú képzési célú szakközépiskolai oktatás — szakközépiskola keretei között;
4. alap- és középiskolai tanárjelöltek gyakorlati felkészítése a pedagógusszakmára — az 1–3. pontban rögzített általános iskola és középiskola mint gyakorlóiskola keretei között;
5. pedagógiai szakmai szolgáltatások nyújtása a közoktatási törvény 36. § (2) bekezdésében foglaltak szerint — a Képességfejlesztés Országos Központja keretében.

Az Intézmény a nevelési, oktatási feladatait a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által:

- 1988 évben az általános iskolák 1–3. osztályai számára engedélyezett értékközvetítő és képességfejlesztő alternatív pedagógiai programnak megfelelően;
- az 1989 évben az oktatási törvény 24. §-a alapján a kísérleti program 1–12. osztályokra engedélyezett kiterjesztés alapján;
- továbbá az 1988. évben az általános iskolák 5–8. osztályai számára engedélyezett alternatív nyelvi-irodalmi-kommunikációs nevelési programnak megfelelően;
- valamint 1992. évben az általános iskolák 4–6. osztályai számára engedélyezett értékközvetítő és képességfejlesztő program alternatív programként elfogadott leírata alapján végzi oktatási, nevelési tevékenységét, amelyet a közoktatási törvény 124. § (8) bekezdése szerint a kísérlet befejezéséig folytathat.

Az Intézmény a közoktatási törvény előírásai szerint felkészíti a tanulókat az alapvizsgára, továbbá az alapvizsgáig (a 10. évfolyam befejeztéig) biztosítja tanulói számára a különböző iskolatípusok közötti átjárhatóságot.

Az intézmény feladatait az ELTE rektorának az egyetem gyakorlóiskoláinak működésére vonatkozó előírásai szerint látja el.

II. Az Intézmény tanulói

Az Intézmény az alapiskolai évfolyamokra a tanulókat a helyi önkormányzat területéről válogatás nélkül iskolázza be.

E közoktatási megállapodás keretében az Eötvös Loránd Tudományegyetem vállalja, hogy — a közoktatási törvényben megállapított létszámhatárokig bezárólag — beiskolázza a törökbálinti tanköteles korba lépő gyermekeket a tanévente indítandó egy első osztályába 1994—1997. évek közötti időszakban.

Amennyiben a helyi igények indokoltá teszik, az Intézmény — saját költségvetési keretei között — az 1997/98-as tanévtől indítandó első osztályainak számát további egy osztállyal megnöveli. (Az indítandó plusz általános iskolai osztályok tekintetében a megállapodást kötő felek külön szerződést kötnek.)

A középiskolás korú tanulók — felvételi vizsgához kötött — beiskolázása során az Intézmény fogadja a megfelelő felvételi vizsgaeredményt nyújtó törökbálinti diákokat. A felvételi vizsga csak sztenderdizált mérőeszközzel történhet. Az országos átlagot elérő törökbálinti diákokat — a rendelkezésre álló férőhelyet figyelembe véve — az Intézménynek fel kell vennie.

Az Intézmény jelenlegi térszerkezete maximum 23 tanulócsoporthoz befogadására alkalmas. Az egyes tanulócsoporthoz létszáma 16—36 fő. Az Intézmény az 1994/95-ös tanévtől — fokozatosan felmenő rendszerben — a közoktatási törvény 3. számú mellékletében előírt létszámnormatívák szerint alakítja ki tanulócsoportjait. E normatívákat figyelembe véve az egyes tanulócsoporthoz létszáma 25—35 fő lesz.

III. A közoktatási megállapodás időtartama

E közoktatási megállapodást — a közoktatási törvény 81. § (4) bekezdése értelmében — 13 évre kötik a szerződő felek. A közoktatási megállapodás lejártával újabb megállapodást köthetnek az Intézmény fenntartásáról. Újabb megállapodás hiányában az Intézmény fenntartásának joga visszazárul Törökbálint Önkormányzatára.

IV. Az Intézmény szolgáltatásai

Az Intézmény a tanulók és a szülők számára ingyenesen nyújtja mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket a közoktatási törvény előír. Pedagógiai programjának tantárgy- és óratervében évfolyamonként és iskolatípusonként rögzíti a kötelező tanórai foglalkozásokat, a szabadon választható (fakultatív) programokat, továbbá a tanulók, szülők számára felkínált szabadidős (napközis) foglalkozásokat.

A Képességfejlesztés Országos Központja a közoktatási törvény 36. §-ban meghatározott pedagógiai, szakmai szolgáltatásokat — az intézményben folyó jelenlegi kísérleti képzés következményeként csak a nyelvi-irodalmi-kommunikációs nevelés, illetve az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógia terén nyújtja — a hazai és a határon túli magyar tananyelvű iskolák számára.

V. Az Intézmény finanszírozása

Az Intézmény működésének forrása a Kormány által az 1994. évi költségvetés tartalékából biztosított 80 millió forint, amely szerkezeti jelleggel épül be az Eötvös Loránd Tudományegyetem költségvetésébe. Az Intézmény az

ELTE részben önálló intézményeként a központi költségvetési szervekre vonatkozó tervezési, gazdálkodási és finanszírozási szabályok szerint működik.

Az Intézmény által készített kutatási-fejlesztési-innovációs tervet és a működéséhez szükséges költségvetést az ELTE az MKM felé képviseli.

Az Intézmény mindenkor éves költségvetési támogatása az ELTE részére biztosított összeg erejéig kerül jóváhagyásra.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem, mint fenntartó a Munkaügyi Minisztérium, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Népjóléti Minisztérium, az Intézmény és az Önkormányzat által 1991. november 6-án az „Emberi erőforrások fejlesztésére” világbanki hitel, szakképzési komponensében meghatározott program tárgyában, az adott szakmacsoportokban az 1991—93 években előkészítő és az 1993—97-es években a tananyag meghonosítás időszakára megkötött szerződésnek a fenntartóra háruló feladatait és finanszírozási kötelezettségét, az Intézménynek biztosított éves költségvetési előirányzatok terhére és annak keretei között átvállalja.

VI. Az Intézmény vagyona

Törökbálint Önkormányzata az e közoktatási megállapodás mellékletét képező vagyonleltárral és állagfelvételi jegyzőkönyvvel tartós használatra átadja a tulajdonát képező Intézmény vagyont (telkét, épületét, eszközeit) az Eötvös Loránd Tudományegyetemnek, bérleti díj kiszabása nélkül.

Az átadott telek, épület és eszközök felújítása, folyamatos karbantartása a fenntartói jogok gyakorlásának időszakában az Eötvös Loránd Tudományegyetem kötelezettsége.

A fenntartói jogok gyakorlásának időszakában az Eötvös Loránd Tudományegyetem fejlesztéseket, beruházásokat eszközölhet az Intézmény területén. Átépítési, bővítési beruházások esetében azonban köteles külön megállapodást kötni a Törökbálinti Önkormányzattal.

Amikor az Intézmény visszakerül az Önkormányzathoz, akkor Törökbálint Önkormányzata — külön megállapodás alapján — a megállapodás időtartama alatt létesített tárgyi eszközöket a bekerülési értéken vásárolja meg, levonva a hivatalos amortizációval csökkentett értéket.

VII. Hatályba lépés, érvényesség

E közoktatási megállapodás az aláírást követően 1994. január 1-én lép hatályba és 2007. július 31-én veszti érvényét.

Záró rendelkezés

E közoktatási megállapodást — a közoktatási törvény 81. § (5) bekezdése alapján — az aláírást követő 3 napon belül közzé kell tenni az Intézmény és a helyi önkormányzat hirdetőtábláin, továbbá a tárgyhónapban megjelenő Községi Újságban.

Budapest, 1993 december

(Dr. Elek Sándor)
polgármester
Törökbálinti
Önkormányzat
részéről

(Dr. Szabó Miklós)
rektor
Eötvös Loránd
Tudományegyetem
részéről

ÉKP-S ISKOLÁK IGAZGATÓI ÉRTEKEZLETE

Budapest, 1994. április 14.

A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola dísztermében rendezte meg az ÉKP Központ az értékközvetítő és képességfejlesztő programmal dolgozó iskolák igazgatóinak értekezletét április 14-én, közel száz résztvevővel.

Az értekezlet napirendjén az ÉKP elkészült tantárgy- és óraterveinek, (keret)tanterveinek ismertetése, az 5. és 6. osztályos taneszközellátás helyzetének és a továbbképzési programok tervezetének ismertetése szerepelt.

Napirend előtti témaként Zsolnai József tájékoztatást tartott a résztvevőknek a PSZM Projekt pénzeinek átmeneti elvesztése (Lupis-ügybe keveredése) miatt kialakult helyzetről, a sajtó tényszerű, illetve tényellenes híradásairól. (Az értekezlet napjáig mintegy 32 cikk foglalkozott ezzel a témával.) Részletesen ismertette az ügyvel kapcsolatos tényeket és bemutatta azokat a dokumentumokat, amelyek hitelesen bizonyítják az OKI gazdasági igazgatójának hatásköri túllépését és a főigazgató vétlenségét. Zsolnai József e témával összefüggésben arról is szólt, hogy a PSZM Projekt válsága kedvezőtlenül befolyásolja az ÉKP ügyeit is. Nemkevésképp azért, mert ÉKP-s iskolák nyertes tanfolyamai, tankönyvszerzői is az egyelőre vesztesek közé tartoznak, mivel a PSZM Projekt fizetés-képtelen.

Az új oktatási törvényhez illeszkedő ÉKP-s tantárgy- és óratervek ismertetése előtt Zsolnai József elemezte a tantárgyat (mint ismerethalmazt, cselekvéssort és attitűdrendszer) munkaszervezési-munkajogi, tanulásirányítási és tanulástani szempontból. Heffner Anna pedig bemutatta az ÉKP-s tantárgyi rendszert, összevetve a nemzeti alaptantervi alapelvekben rögzített általános képzési területekkel. Az ismertetés alatt a résztvevők megkapták az ÉKP általános célkitűzéseit, valamint az ÉKP-s iskolák lehet-

séges iskolatípusainak leírását és az 1–12. évfolyam tantárgyi rendszerét bemutató füzetecskét az ÉKP Központ munkatársaitól.

Az 5. és 6. osztályos taneszközellátás helyzetéről szólva Zsolnai József felhívta a résztvevők figyelmét az új tankönyvrendeletre, amely tovább nehezíti az alternatív (kis példányszámban megjelenő) tankönyvek jóváhagyását, előállítását. A szeptemberre könyvalakban meg nem jelent taneszközöket — amennyiben az iskolák igénylik — az ÉKP Központ sokszorosított kézirat formájában tudja biztosítani. Emellett értékelési útmutatóval kívánja segíteni az 1994/95-ös tankönyvjegyzékben szereplő tankönyvek választását. Az értékelési útmutatók tankönyvelemzései azt vizsgálják, hogy az adott tankönyv szem előtt tartja-e a kommunikációt, a képességfejlesztést, a világképalakítást, az önművelés és az alkotásra orientálás szempontjait, avagy nem. Zsolnai József ismét felhívta a résztvevők figyelmét arra a már sokszor szóvá tett tényre, hogy nem attól ÉKP az ÉKP, hogy saját tankönyvekkel rendelkezik a program, illetve nincsenek saját taneszközei egy-egy évfolyamon. Ezt követően Kiss Éva részletesen ismertette az 5–6. osztályos tankönyvek készültségi állapotát. Elmondta azt is, hogy az 1–3. évfolyam taneszközeit az ECHO PR., a 4–6. évfolyam taneszközeit a CALIBRA Kiadó fogja előállítani.

Az értekezlet utolsó szakaszában Kiss Éva részletesen ismertette az ÉKP Központ által tervezett nyelvi, irodalmi és kommunikációs programmal, valamint az értékközvetítő és képességfejlesztő programmal összefüggő továbbképzéseket, tanfolyamokat. *(A tervezett tanfolyamok részletesen kidolgozott tematikáját május 21-én, az ÚMIPE közgyűlés szünetében vehetik át a résztvevők az ÉKP Központ munkatársaitól.)*

AZ ÉKP KÖZPONT MUNKATÁRSAI

Az ÉKP Központ újjászerveződése — az ez évi források által biztosított lehetőségek által — folyamatban van. Jelenleg öt munkatársa van a Központnak. Vezetője *Zsolnai József* kutatásvezető igazgató, ügyvezetője *Heffner Anna*, aki e feladatot rész munkaidőben látja el. A Központ részfoglalkozású munka-

társa *Kiss Éva*, aki a taneszközfejlesztések, tanfolyamok és továbbképzések koordinálását végzi. A Központ két teljes állású munkatársa *Lantos Ferencné* ügyintéző és *Oláh Lajos* szervező, dokumentátor, aki egyben az ÚMIPE titkári teendőit is ellátja 1994. május 1-től.

HÁTTÉR rovatunkban elsősorban tanulást, önművelést segítő írásokat publikálunk. Összefoglalókat az ÉKP történetéből, kutatási-fejlesztési eredményeiből, fejezeteket az ÉKP pedagógiájából, áttekintést az ÉKP-t megalapozó diszciplínákból. Szólni kívánunk továbbá az ÉKP tantárgyi rendszerének hátterét képező kultúrterületekről, az egyes kultúrterületeket érintő legfrissebb tudományos, művészeti, technikai stb. eredményekről. Bemutató lapszámunk **HÁTTÉR** rovatában a Zsolnai-programról adunk rövid áttekintést. Az itt közölt írás részlet az *Iskolakultúra IV. évfolyam, 10. számában* megjelent ismertetőből. A közlés jogát a folyóirat főszerkesztője átadta lapunknak.

CSIK ENDRE

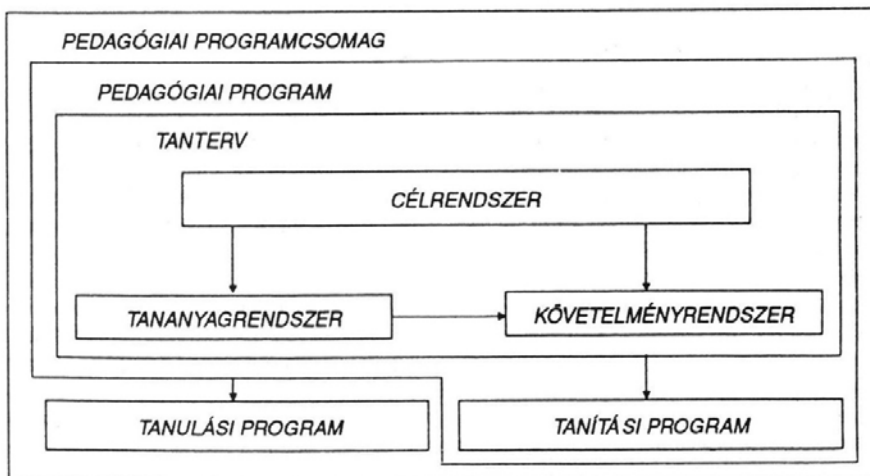
A ZSOLNAI-PROGRAMOK

ELŐZMÉNYEK

Sokan tudják, hogy a törökbálinti iskolaprogram legrégebb kutatási előzménye egy 1971-ben, a Kaposvári Tanítóképző Főiskolán indított tanszéki kutatás volt. Ez a következő kérdést tette fel: *lehet-e kisiskolások körében helyesejtést tanítani? A* választ a főiskola gyakorló iskolájában folytatott kísérleti tanítás eredményei, illetve az ezeket bemutató, a háttértudást és a legfontosabb gyakorlatokat (feladatsorokat) összefoglaló könyv írta le (1). Ezen eredmények alapján elkezdődött egy olyan anyanyelv-tanítási kísérlet, amely elsősorban a helyesejtés más nyelvhasználati tevékenységek tanulását segítő (integrációs) kapcsolatát használta ki. Vizsgálta a helyesejtés eredményesebb tanításának lehetőségeit, a vers- és prózamondás igényes tanítását, külön kezelte a néma értő és a hangos olvasást. E kapcsolatokat a kommunikáció mint leíró elmélet, illetve mint a nyelvhasználati tevékenységeket szervező emberi praxis mentén írta le. Már kezdeti időszakában is vállalta, hogy újszerű, az akkori tantervi követelményeket jelentősen meghaladó tananyagát a *hátrányos helyzetű* gyerekek körében is elsajátíttatja. A kezdeti taneszközöket és tanítási eljárásokat eredményesen próbálták ki Csököl-

ben és Sárszentlőrincen (egy kis Somogy megyei, illetve egy jórészt cigány környezetű Tolna megyei községben) 1974–78-ban. E kis falvakban is szükséges, a gyakorló iskolákban és más, kevésbé szélsőséges környezetben (Pécs, Zalaegerszeg) pedig elkerülhetetlen volt, hogy a program válaszoljon a különböző képességű gyerekek osztálykeretben történő, egyéni ütemű fejlesztésének problémájára. Így lett sajátja és jellemzője már a kezdetektől a *differenciált tanulásirányítás*. E szakasz lezárásaként jelent meg egy tanulmánykötet, amely először tette közzé a program tananyagát, törekvéseit, mérési eredményeit (2).

A tananyagrendszer továbbfejlesztése, véglegesítése során minden tantárgyi blokk (*olvasás-önművelés, írás-helyesejtés, beszédművelés-fogalmazás, irodalom, önismeret-kommunikáció-illetm*) sajátos arculatot nyert valamely értékválasztás jegyében. Az olvasástanításban a program túllépett a betűk és a betűösszevonás megtanulásán, és az olvasási képesség kialakítását az 1–4., illetve az 1–8. osztály feladatának tartotta. Az olvasást a kifejezés, az interpretáció, illetve az önművelés eszközeinek tekintette. Ennek okán szerepelt a tananyagban a felolvasás

1. ábra

és a gyorsolvasás (a *Dezső Zsigmondné* (3) által közvetített felfogás értelmében). A leíró grammatika mellett 2. osztálytól tanította a generatív (műveleti) grammatika elemeit is, mivel ezek az ismeretek és képességek jól felhasználhatóak a szövegelemzés, az irodalmi műelemzés, a helyesírás, a szövegalkotás-fogalmazás tanításakor. Általános jellemzőjévé vált a programnak, hogy bemutatta a gyerekeknek a tantárgyblokkok mögött meghúzódó tudományterület ismeretrendszerének *teljességét* — természetesen az életkornak még megfelelő mélységben és megfogalmazásban (kódolásban). A tananyag ilyen mértékű kiszélesítése törekvés a minőségi oktatásra. A *minőség elve* érvényesült abban is, hogy az irodalom tanítása során csak értékes művek kerültek a gyerekek elé. A képességfejlesztés, a személyes, beavatott tanulásra való törekvés révén ugyanakkor része lett a tananyagban az irodalmi művek mimetizálása (igényes, önkifejezést is biztosító eljárásai). Ez is egyfajta alkotási tevékenység (interpretációként), ám az *alkotásra nevelés* leginkább a fogalmazás tanításában érvényesült. A program nem nyelvi minták, sablonok utánzását várta el a gyerekektől a különféle műfajokban, hanem — a szóbeli szövegalkotás képességére építve — állandó, ismétlődő korrekció mellett segítette a tanulókat saját nyelvi közlemény leírásában. A gyerekek a tudatosság és a beavatottság jegyében magának a kommunikációnak a jelenségvilágáról is tanultak ismereteket. Nyílt megnyilvánulások érdekében, illetve megnyilatkozásaik elemzése révén önmaguk megismerése, illetve a társas érintkezés normáinak megismerése is részévé vált a tananyagban.

1988-tól a program kutatóhelye a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ lett. Itt a kutatás már végleges néven: nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelésként szerepelt. Ugyancsak itt történt meg a program teljes anyagának leírása pedagógiai programcsomag formájában. A pedagógiai programcsomag műfaji előzménye az oktató-

A KUTATÁS METODIKÁJA

A nyelvi, irodalmi és kommunikációs program a kezdetektől fogva kutatásként is működött, méghozzá jellemzően a klasszikusnak mondható tudományos kísérlet módszerét alkalmazva. Vagyis: kutatási vagy fejlesztési problémákat megfogalmazva a pedagógiai kihívásokra értékorientált választ adott néhány, a kísérlet vezetője által közvetlenül irányított pedagógus praxisa. Ezen egyedi praxisok egyeztetett és általánosított eredményeit vizsgálta azután a kutatás mind több gyerekcsoport bevonásával. A kísérleti osztályok eredményeit a kontroll osztályok eredményeihez viszonyította, és így igazolta hipotéziseit, illetve terjesztette elő döntésre a leírt tantervét, gyakorlatát.

A törökbálinti iskola kialakításakor a program szakított ezzel a kutatási módszerrel, amikor 1982-ben hozzáfogott egy, az iskola teljes tantárgyi rendszerét, működését átfogó iskolakoncepció, az *értékközvetítő és képességfejlesztő program* (ÉKP) kidolgozásához. (Az ÉKP-n belül természetesen a NYIK az anyanyelv tantárgy.) A társadalomtudományokban újnak mondható metodika, az *akciókutatás* szerint szervezte munkáját. Az akciókutatás röviden úgy jellemezhető, hogy a kutató lemond a problémamegfogal-

masomag: Egy-egy tanítási téma taneszközeinek és segédanyagainak együttese. A pedagógiai programcsomag ezzel szemben egy tantárgy tantervének, tanítási programjának és tanulási programjának jól szervezett rendszere. (A tanítási program a tanításhoz szükséges háttértudást, a tanítási eljárásokat, a tanulókkal való bánásmódot és a tanulásirányítás normáit írja le, a tanulási program pedig a taneszközöket jelenti.)

A pedagógiai programcsomag egyben kísérlet egy tantárgy tanításának mint *szakmának* a leírására is. Ennek alapján az alkalmazó pedagógustól nem merev ismétlést, hanem alkotó adaptálást vár el: az általános leírás alapján a program alapértékeinek megfelelő illesztést az adott gyerekcsoporthoz és más (szociális, tárgyi stb.) körülményekhez.

A kísérleti program terjedését képességfejlesztő továbbképzések segítették. ezeken a szaktudományos és pedagógiai tudás elmélyítése mellett szaktárgyi képességek (helyesejtés, gyorsolvasás, mimetizálás, kiscsoportos kommunikáció stb.) és tanulásirányítási képességek (megtanítási lépések, differenciált tanulásszervezés) fejlesztése is cél volt. A foglalkozásokon a kiképzők a pedagógiai problémahelyzetek elemzésének és a döntési képességnek a fejlesztését is igyekeztek biztosítani. A program az 1980/81-es tanévben Tolna megyében, a következő tanévben Veszprém megyében és Budapesten, majd országosan is terjedt. A bevezetés eredményei (4) és anyagát (5) 1983-ban a Tolna megyei osztályok teljesítményének mérése alapján igazolták, illetve tették közzé a kutatás irányítói. Az eredmények alapján a nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelést *alternatív tantárggyá* nyilvánította az oktatási miniszter. A program ma a megyei pedagógiai intézetek gondozásában terjed. A taneszközöket a Nemzeti Tankönyvkiadó adja ki. Évfolyamonként mintegy 600 osztály tanul a nyelvi, irodalmi és kommunikációs program szerint az alsó tagozaton, és mintegy 400 a felsőn.

mazás-hipotézis-alkotás-kísérleti kipróbálás-összemérés-döntéselőkészítés hosszadalmas, a problémákat a valóság soktényezős világából óhatatlanul kiemelő, így izoláló folyamatáról. Helyette közvetlen, aktív kapcsolatba lép a kutatás tárgyával, résztvevőivel. A kutatás tárgyához (az iskolás gyerekek fejlődése) kapcsolódó személyek (tanulók, szülők, pedagógusok) beavatott kliensekként működnek közre: nemcsak résztvevők, hanem aktív beavatottak is.

Itt szeretném közbevetni, hogy a programok munkatársai már a NYIK-program eredményességének mérésekor is megfogalmazták azt a problémát, hogy még egy tantárgy tanításának pedagógiai valósága is tágabb, összetettebb annál, mint amit az izolált hipotézisekkel dolgozó klasszikus kísérletezés ki tud mutatni. Ezért került sor a hagyományos tudásmérés mellett szociológiai és pszichológiai vizsgálatokra, és ezért dolgoztak egy új metodikai eljárással. (6)

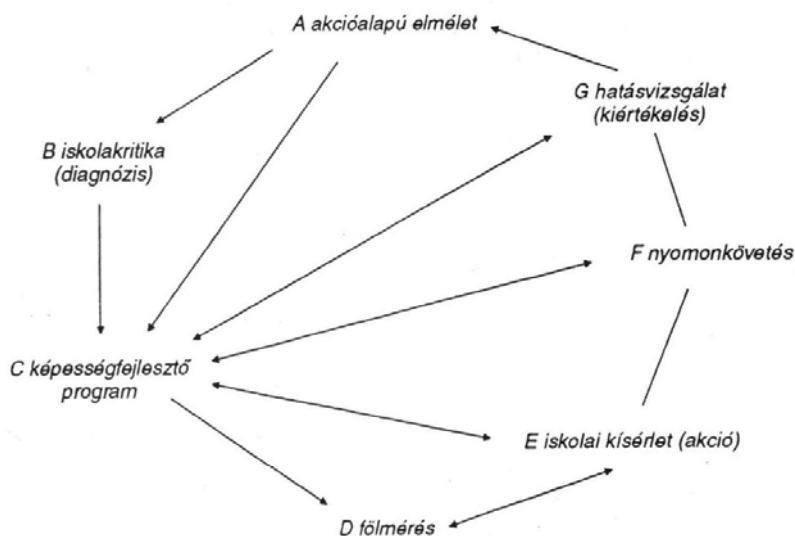
Az akciókutatás előkészítő időszakában (1982–85) került sor a tantárgyi rendszer első, kipróbálásra szánt változatának kidolgozására. Ezt, illetve az akciókutatás meto-

dolgoját, törekvéseit írja le A képességfejlesztő iskoláért című könyv (7). A kutatás elméleti háttére, és egyben az akcióalapú elmélet (az ábrán A) az Egy gyakorlatközeli pedagógia (8). A kutatás vezetője e könyvben kísérletet tett a pedagógia mint — ahogyan a NYIK kidolgozása során szakma, most — tudomány körülhatárolására: a társtudományokkal való viszonyának tisztázására is. A pedagógiai valóság, az iskolának a képességfejlesztése és az értékszármasztás esélyei szempontjából megfogalmazott kritikáját a Mi a baj a pedagógiával? című könyv (9) írja le (B). A képességfejlesztő program (C) kidolgozása keretében sor került (a nyelvi, irodalmi és kommunikációs

történt. Hatásvizsgálatot (G) a kutatás vezetői is szerveztek, melyekben a teljesítménymérések mellett pszichológiai tesztek és fáradtságmérések is szerepeltek. Ennek adatait, következtetéseit A képességfejlesztő program hatása és eredményei című kötet teszi közzé. (11)

Az ÉKP 1—3. osztályos programját a művelődési miniszter 1988-ban alternatívvá nyilvánította. A 4—6. osztály programja 1991-ben nyert ilyen jogot. A további évfolyamok és a gimnázium anyagának fejlesztése kísérleti osztályokban, az akciókutatás metodikája mentén folyik tovább.

Az ÉKP 1—6. osztályos programja eddig 105 iskolában

2. ábra

Az akciókutatás modellje és folyamata.

nevelés pedagógiai programcsomagjának szerkezetében) az egyes tantárgyak, tantárgycsoportok anyagának leírására, az iskolai élet (tanulás-jellegű és szabadidős tevékenységek) megszervezésére, a szülők beavatására. A tananyag- és taneszközyűttest a Pedagógiai program (10) mutatja be. Az ÉKP-s program tanításához persze sajátos személyi és tárgyi feltételek voltak szükségesek, illetve a pedagógusok munkacsoportban történő adaptációs tevékenységének megszervezésére is sor került. Az indulási szint felmérésére (D) hét kísérleti és kontroll osztályban került sor 1982-ben. Az akció nyomkövetése (F) a résztvevő pedagógusoktól kért tapasztalat-leírások, elemzések, munkacsoporti jegyzőkönyvek, illetve a segédanyagokkal irányított félévi, év végi értékelések révén egyaránt meg-

került bevezetésre. A felkészítést, továbbképzést, illetve a szaktanácsadást a Képességfejlesztés Országos Központja irányítja. A terjedést, a hiteles adaptálást az Új Magyar Iskoláért Pedagógiai Egyesület is támogatja, segíti 6 régióközpont együttműködése révén. A régióközpontok helye:

Maklár Lajos Ének-Zene Tagozatos Általános Iskola,
Hajdúnánás
Ortutay Gyula Általános Iskola, Győr
Kodály Zoltán Általános Iskola és Gimnázium,
Hatvan
Egyetem Utcai Általános Iskola, Pécs
Arany János Általános Iskola, Százhalombatta
3. Sz. Általános Iskola, Gyula

AZ ÉRTÉKKÖZVETÍTŐ ÉS KÉPESSÉGFEJLESZTŐ PROGRAM

A program nevében az érték nemcsak arra utal, hogy tananyaga szinte valamennyi kultúrterület értékeinek átszármasztására törekszik. Azt is jelenti, hogy a tananyag, a taneszközök, a tanítási és tanulásiirányítási eljárások, a gyerekekkel való bánásmód, az iskolában folyó tanulás, a mindennapi élet és a társas kapcsolatok bizonyos alapértékei mentén szerveződnek.

Az alapértékek a következők:

Rend és tisztaság
Illemtudó, udvarias viselkedés
Munkafegyelem, tanulási fegyelem
A magyarság mint nemzeti örökség
A teljesítmény és az emberi nagyság tisztelete
Műveltségre, informáltságra törekvés

Morál

Testi-lelki egészség, derű, vidámság

Demokratizmus, beavatottság

Ezek megtartása természetesen nem könnyű az iskolába válogatás nélkül kerülő (sokszor nehezen nevelhető, retardált, a fogyatékoság határát is súroló vagy éppen szélsőséges viselkedési, illetve „csupán” életkor-változási problémákkal, zavarral küszködő) gyerekek körében. A felsorolt hátrányok kompenzálására, illetve (a szó mindennapi értelmében vett) „kezelésére” az ÉKP-nek felzárkóztató programegyüttese van. Ennek részei a speciális foglalkozások éppúgy, mint a program bánásmódpedagógiája. Az ÉKP *célrendszere* így az alapértékektől, a NYIK (szükségletek, viszonyulások, képességeket, az énkép és a világkép fejlesztését leíró) taxonimizált célrendszeréből, valamint a tantárgyi, tanítási célokból tevődik össze. A célrendszerhez sorolhatók — most már csak a fejlesztők és a tanárok oldaláról — a tananyagkiválasztást, a taneszközfejlesztést, a tanulásirányítást és az egyéni pedagógiai problémahelyzetek megoldását egyaránt befolyásoló (orientáló) értékek, mint pl. a beavatottság, az alkotás, a teljesség igénye.

A program nevében a képességfejlesztés arra utal, hogy a tananyaga tanulói *tevékenységekben*, illetve az ezek révén kialakítandó *képességekben* gondolkodik. Közismert, hogy az ÉKP a hagyományos iskolákhoz képest jóval több tevékenység tanítását vállalja. Jól szervezett tantárgyi programokat dolgozott ki olyan tevékenységek tanításához is, melyek az iskolákban általában marginális helyzetűek, fakultációs vagy szakköri keretben jelennek meg. Ennek oka, hogy a saját célrendszerének, illetve a nemrégiben publikussá vált fejlesztési követelményeknek (12) a teljesítését minél szélesebb alapon részben garantálja. Így a gyerekek gondolkodási képessége (kognitív felkészültsége) nemcsak matematikai, fizikai vagy éppen nyelvtani feladatok megoldása révén fejlődik a program tanulása során, hanem a sakkozás vagy a rejtvényfejtés révén is. A testi fejlesztés nemcsak testnevelési órákkal biztosított, hanem például a néptáncra is. A sok tantárgy, tevékenység fontos a tanulás, a racionalizálás szempontjából is. Egy olyan motiváló hatású tantárgy, mint a virágkötészet, egyszerre fejleszti a manualitást, a természetismeretet, más kultúrák megismerését, a vizualitást és a társas kapcsolatok kompetenciáját. A tantárgyak szerepének, előnyeinek több szempontú elemzésére terjedelmi okok miatt nincs mód. Arra sincs, hogy akár vázlatosan ismertessem azok tananyagát tartalmát. Ezért pusztán a tantárgyak jegyzékét adom meg osztálybontás nélkül. (Megjegyzem azonban, hogy elkészült és kiadás alatt áll az ÉKP minden iskolatípusra kidolgozott tantárgy- és óraterve. Emellett az ÉKP bekerül a PSzM-Projekt Programirodájába és a Mentor Kft. által támogatott, Profil II. szoftver szerint készülő országos, egységes tantervi nyilvántartásba. Ez az adatbázis a tantárgyi rendszer több metszetben elvégzett elemzését is tartalmazza.)

Tanított kultúrterületek jegyzéke

alkotás	kémia
antropológia	közlekedés
anyanyelv és irodalom	logika
bábozás	matematika
barkácsolás-technika	médiaismeret, mozgókép-
bevezetés a filozófiába	kultúra

biológia, ökológia
 erkölcsismeret
 embertan-egészségtan
 ének-zene, zenetörténet,
 furulyázás
 filozófiai irányzatok
 fizika
 fotózás
 földrajz
 gazdálkodás (gazdaság-
 ismeret)
 fogyasztás, termelés, forga-
 lom, a munka világa
 honismeret, helytörténet
 idegen nyelvek, más kultúrák
 angol nyelv
 francia nyelv
 japán nyelv
 latin nyelv
 német nyelv

művészetesztétika
 művészettörténet
 néptánc
 néptánc
 önismeret
 rejtvényfejtés
 sakkozás
 számítástechnika, infor-
 matika
 társadalomismeret, globalisz-
 tika
 természetismeret
 testnevelés, sport
 cselgáncs
 történelem
 tűzvédelem
 vallásismeret
 virágrendezés
 vizuális kultúra

A kultúrterületek pusztán felsorolásával azt a látszatot kelthettem (illetve azt a sokszor megjelenő előítéletet erősíthettem), hogy az ÉKP egy ismeretcentrikus és maximalista program. Valójában e kultúrterületek mögött jól szervezett (strukturáltan, taxonomikusan leírt) tevékenységek állnak a tantervi tananyagrendszerben. (Ezek a tantárgyi rendszerhez hasonlóan publikusak a tanítási programok és a már említett egységes számítógépes tantervi adatbank révén.) Ki kell még emelni, hogy e képességrendszerek egymással való kapcsolata, egymásrahatása lehetőséget ad a gazdaságos, hatékony (ebben az értelemben integrált) tanításra. Így nyílik lehetőség a konkrét pedagógiai praxisban a képességfejlesztésnek egy másik értelmezésére is. Eszerint az nem más, mint egy tevékenység végzésében való *állandó előrehaladás*, beleértve a kapcsolódó képességek mind tökéletesebb elsajátítását (illetve gyakorlását, alkalmazását) is.

A felsorolt kultúrterületek természetesen nem jelentenek minden esetben önálló tantárgyat. Van közöttük olyan (pl. a rejtvényfejtés, tűzvédelem), amelynek tananyaga valamely más órán (természetismeret, olvasás) kerül feldolgozásra, vagy éppen a délutáni foglalkozások szabadidős sávjában végzik a gyerekek (sakkozás). A tantárgyak között is vannak kötelezők, kötelezően választhatók, választhatók és fakultációs jellegűek. Az új oktatási törvény szabályozza a kötelező óraszámokat. Az ÉKP tantárgy- és óraterve figyelembe veszi ezt, és ezért számos tevékenységet sorol a délutáni, választható tantárgyak körébe.

A magyarországi pedagógiai programok közül az ÉKP-nek van a legrészletesebben kidolgozott *követelményrendszer*. A gyerekek és szüleik a számukra egyaránt érthető, részletesen leíró formában ismerik meg a tanévek elején az év végére elérhető, illetve elérendő szintezett követelményeket. Az ennek alapján kapott minősítés így megfelel egy alapos írásos tájékoztatásnak a tanuló által elsajátított ismeretekről és képességekről.

Ismeretes, hogy az ÉKP-ban az első három évben nincs buktatás. Ennek célja, hogy minden gyerek számára esélyt adjunk a felzárkózásra. Néhány gyerektől a 3–4. osztályra már kiderül, hogy bár nem fogyatékos, de értelmi képességeinek fejletlensége miatt az általános iskolát várhatóan csak egy minimális tudásszint elérése mellett fogja elvégezni. Többszöri évisméltésnek ilyen esetben sincs értelme, hiszen egy tanév tananyagának újratanulása a tu-

dását és a képességeit érdemben nem mozdítja elő, viszont kiszakad a kortárscsoportjából, és ez hátrányosan érinti társas kapcsolatait, énképét, és az iskolába járás, a tanulás motiváltságát. Buktatásra így csak néhány egyedi esetben kerül sor. Mindig törekszünk arra, hogy egy évnél ne legyen nagyobb korkülönbség az egy osztályba járó gyerekek között. A lemaradók *felzárkóztatását* elsősorban a minden tantárgy esetében alkalmazott differenciált tanulásirányítás segíti. Az 1–6. osztályban külön fölzárkóztató foglalkozásokat szervezünk a legfontosabb tantárgyakból. Az erősen lemaradókkal, a diszlexiás, diszgráfiás, diszkalkuliás gyerekekkel szakember foglalkozik. A felső tagozaton tanulást segítő tanulószobába a 7–8. osztályban nem tantárgyközpontú fölzárkóztató foglalkozás segíti a gyerekeket. Fontos szempont, hogy a lemaradó gyerekek sem csak az ún. fő tantárgyak (anyanyelv, matematika, történelem, fizika stb.) minimális anyagát gyakorolják, súlyosabb, hanem minden kötelező vagy ajánlott tantárgy tevékenységeit (néptánc, virágkötészet, furulya stb.) is végzik.

A fölzárkóztatás mellett a programnak fontos eleme az *alkotásra nevelés* is. Ez megjelenik a tananyagban, hiszen például az önművelést sem pusztán befogadásként, hanem az információ rendezése és továbbadásaként (kommunikálásként) is értelmezzük. Megjelenik a tanulásirányítás szintjén is, mivel a differenciálás lehetőséget ad kiemelkedő képességű gyerekek állandó terhelésére. A program emellett az egyéni és a kiscsoportos alkotó tevékenység külön gondozásának is helyet ad mind a művészeti jellegű (versírás, éneklés, önállóan tervezett bábozás, koreográfia előadása), mind a tudományjellegű (szaktárgyi tanulás és egyéni dolgozatok készítése) tevékenységek esetében. Eredményét évkönyvek, iskolaújságok, tanulmányi verse-

nyeken elért eredmények, bemutató műsorok, kiállítások bizonyítják.

A pedagógusoktól az ÉKP az átlagot jóval meghaladó szaktudományos és pedagógiai tudást, illetve képességeket vár el alapvető *munkaszerepeik* — a kultúráközvetítés és a tanulásirányítás — eredményes gyakorlása érdekében. Emellett még számos, együttesen csak ebben a programban következetesen végzett munkaszerepnek is meg kell felelniük. Ilyen a tanórán kívül egyaránt érvényesülő értékközvetítő, elemző, értelmező és lélekvezető szerep. Nem utolsó sorban a pedagógusok alkotói tevékenységére. Az alkotó tevékenységben minden ÉKP-s pedagógusnak részt kell venni — akár fejlesztői (tanterv- vagy taneszköz-írás), akár szakmai elemző, akár hiteles adaptációs problémamegoldó szerepben.

A NYIK és az ÉKP *curriculum típusú* tanterv, azaz kidolgozott cél-, követelmény- és tananyag-rendszere van, tanítási eljárásait leírja és gazdag taneszköz-készlettel rendelkezik. Kidolgozottsága, a tananyag taxonómikus elrendezettsége miatt viszonylag gyorsan lehet majd illeszteni, a Nemzeti Alaptanterv műveltségi területeihez.

Ez az előnye akkor is érvényesülni fog, amikor — a Nemzeti Alaptanterv elfogadása után — várhatóan kerettantervvé minősül. E program alapján ugyanis könnyű lesz bármely iskolában helyi tantervet, pedagógiai programot készíteni. Ebben a tekintetben a törökbálinti iskola is egy lesz a sok közül: helyi tantervvel működik. Nem tanítja az ÉKP tananyagrendszerének minden elemét. A választékból olyan tantárgy-együttest valósít meg, amely megfelel sajátos helyzetének (szociális környezet, tárgyi feltételek, szakemberellátottság), de amelyben szerepel minden olyan típusú tantárgy, amely garantálja a fejlesztési követelmények biztonságos terjesztését.

JEGYZETEK

- (1) *Zsolnai József*: Beszédművelés kisiskoláskorban. Budapest, 1978.
- (2) Anyanyelvtanítási kísérlet a kommunikációkutatás eredményei alapján. 1971–75. Szerk.: *Zsolnai József*. Kaposvár, 1976.
- (3) *Dezsdő Zsigmondné*: A szellemi munka technikája. Budapest, 1985.
- (4) A nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési kísérlet. Kutatási jelentés 1981–84. Szerk.: *Zsolnai József*. Budapest, 1984.
- (5) *Zsolnai József*: Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési kísérlet I–II. Veszprém, 1982.
- (6) *Zsolnai László*: Rivális curriculumok értékelése. = Pedagógiai Technológia, 1982/4.
- (7) A képességfejlesztő iskoláért. Egy pedagógiai akciókutatás. Szerk.: *Zsolnai József*. Budapest, 1983.
- (8) *Zsolnai József*: Egy gyakorlatközeli pedagógia. Budapest, 1986.
- (9) *Zsolnai József* — *Zsolnai László*: Mi a baj a pedagógiával? Budapest, 1987.
- (10) *Kiss Éva* — *Zsolnai József*: Pedagógiai program. Budapest, 1985.
- (11) *Vágó Irén* — *Balázs Éva* — *Kocsis Mihály*: A képességfejlesztő program hatása és eredményei I–II. A képességfejlesztéstől a személyiségfejlesztésig 3. Budapest, 1990.
- (12) *Nagy József*: Fejlesztési követelmények. = Iskolakultúra, 1994/1–2.

AZ ÉRTÉKKÖZVETÍTŐ ÉS KÉPESSÉGFEJLESZTŐ PROGRAM LEGITIMÁCIÓJÁRÓL

A Képességfejlesztés Országos Központjától több intézményvezető kérte azokat a hivatalos engedélyeket, amelyek az értékközvetítő és képességfejlesztő program 1–3., illetve 4–6. osztályát mint alternatív programot legitimálják.

Az alábbiakban az engedélyek teljes szövegét közöljük.

MŰVELŐDÉSI KOZLÓNY, 1988. 22. SZÁM 1139. old.

Az értékközvetítő és képességfejlesztő program engedélyezése az általános iskolák 1–3. osztályai számára

Az 1989/90. tanévtől az általános iskolák 1–3. osztályaiban az értékközvetítő és képességfejlesztő program alternatív tantervként választható.

A programot a nevelőtestület többségének egyetértésével választhatják az iskolák.

A program csak az első osztályban kezdhető, vagyis a programot választó iskolákban az 1989/90. tanévtől az első osztályok felmenő rendszerben a nyolcadik osztály végéig az értékközvetítő és képességfejlesztő program alapján tanulnak, a későbbi tanévekben induló első osztályok úgyszintén. Lehetővé kell tenni a szülők számára a program előzetes megismerését, s ennek alapján a választás lehetőségét. Ezért a programot választó iskolákban biztosítani kell a hagyományos nevelési-oktatási tervek szerinti osztály(ok) indítását is.

A program választása előzetes továbbképzéshez kötött. Az igazgató és az igazgatóhelyettes(ek) vezetői továbbképzés keretében sajátítják el az értékközvetítő és képességfejlesztő programot és pedagógiát. A továbbképzés számukra az első évben 30, a továbbiakban 20 óra. A program szerint tanító pedagógusok továbbképzése évenként körülbelül 50–150 órát igényel. Az iskola azon pedagógusai, akik nem a program szerint tanítanak, helyi továbbképzés keretében ismerkednek a programmal legalább évi 10 órában. A továbbképzés költségeit a munkáltató, illetőleg a megyei (fővárosi) pedagógiai intézetek fedezik.

A program megvalósítása mind a tárgyi feltételek, mind a bér tekintetében többletköltséggel jár. Az anyagi feltételeket az iskola költségvetésében kell biztosítani. A szakmai és pénzügyi feltételek garantálása érdekében az iskolának a program választását a pedagógiai intézettel, valamint a fenntartóval előzetesen egyeztetnie kell.

A szaktanácsadást a megyei (fővárosi) pedagógiai intézetek látják el az általuk kijelölt bázisiskolákra építve. A bázisiskolák szakmai tevékenységét a Törökbálinti Kísérleti Általános Iskola közreműködésével az Országos Pedagógiai Intézet koordinálja.

A program iránt érdeklődő iskolák további információhoz juthatnak a Közleményhez készült útmutatóból. Az útmutató beszerezhető a megyei pedagógiai intézeteknél, valamint a Művelődési Minisztérium Törökbálinti Kísérleti Általános Iskolájánál.

A programot az 1989/90. tanévtől választó iskolák szándékukat a pedagógiai intézeteknél jelezzék 1988. december 30-ig, a továbbiakban pedig minden év október 1-ig. 25.877/1988. VIII.

Gazsó Ferenc s. k.,
miniszterhelyettes

MŰV. MIN. HELYETTES ÁLLAMTITKÁR

Az 1992/93. tanévtől az általános iskolák 4–6. osztályaiiban az értékközvetítő és képességfejlesztő programot alternatív, programként engedélyezem az alábbi feltételek szerint:

- A 4–6. osztályos programot alkalmazhatják azokban az iskolákban, amelyekben az 1. osztálytól kezdve az értékközvetítő és képességfejlesztő program szerint tanultak a gyerekek.
- 1993. szeptemberétől bevezethető a 4–6. osztályos program olyan 4. osztályokban is, amelyekben ugyan nem az értékközvetítő és képességfejlesztő programot tanulják, de 1. osztálytól kezdve a nyelvi-irodalmi és kommunikációs alternatív tanterv szerint haladtak. Ahhoz, hogy ezekben az osztályokban az ÉKP bevezethető legyen, szükséges a tantestület többségének egyetértése.
- Azokban az iskolákban, amelyekben a gyerekek 4. osztálytól 6. osztályig az értékközvetítő és képességfejlesztő program szerint fognak haladni, lehetővé kell tenni a szülők számára az ÉKP újabb szakaszának megismerését, s ennek alapján a választás lehetőségét.
- A program alkalmazásához előzetes továbbképzés szükséges. Az igazgató és az igazgatóhelyettesek vezetői továbbképzés keretében ismerjék meg az értékközvetítő és képességfejlesztő programot és pedagógiát.
- A program bevezetésével járó többletköltségeket (bér, tárgyi feltételek) az iskola költségvetésében kell tervezni. A szakmai és a pénzügyi feltételek garantálása érdekében az iskolának a program választását előzetesen egyeztetni kell az iskolafenntartóval.

Az ÉKP tankönyvei előállításáról való döntés után az alternatívva nyilvánítást a Művelődési Közlönyben megjelentetjük.

Budapest, 1992. március 24.

Dobos Krisztina

ISKOLÁKRÓL, ISKOLÁKNAK szülő rovatunk csak az Önök segítségével telődik meg tartalommal. E rovatban az ÉKP-s iskolák közérdekű eseményeit, rendezvényeit, figyelemre méltó programjait, eredményeit szándékozunk hónapról, hónapra megjelentetni. Éljenek a lehetőséggel, hogy megismertethessük Önöket az olvasókkal!

BOCSKAI ISTVÁN ÁLTALÁNOS ISKOLA, BALMAZÚJVÁROS

1994. április 27-én bemutató tanításokkal egybekötött szakmai továbbképzést szervezett a balmazújvárosi Bocskai István Általános Iskola. A továbbképzésen a régió ÉKP-s iskoláiban tanító pedagógusai, a város általános iskoláinak vezetői, a városi önkormányzat oktatásügyi szakemberei vettek részt. A régióközpontot Balogh Zsigmond, régióvezető, az ÉKP Központot Heffner Anna és Oláh Lajos munkatársak képviselték. A szakmai továbbképzés résztvevői az alábbi foglalkozásokat tekinthették meg:

anyanyelv (3.a osztály) — Baji Gál Ferencné,
anyanyelv (2. b osztály) — Sutyák Margit,

matematika (3.b osztály) — Kordásné Juhász Margit,
embertan (3.a osztály) — Csige Józsefné,
természetismeret (3.b osztály) — Kerekesné Dobi Erzsébet,

angol nyelv (2.b osztály) — Kunkli Ferencné,
bábozás (2.a osztály) — Kissné Tréki Margit,

KVK (az akvarellfestés lehetőségei) — Subicz István

A bemutató órákat óraelemzések, szakmai konzultációk követték. A közel százhusz résztvevő közreműködésével kivitelezett szakmai programot mind a résztvevők, mind pedig a program szervezői hasznosnak, eredményesnek ítélték.

DÓZSA GYÖRGY ÁLTALÁNOS ISKOLA, PÁSZTÓ

1994. április 22—23-án került sor a Versmondók Országos Találkozójára Pásztón, a Dózsa György Általános Iskolában. A két-napos programot a Tehetséges Pásztói Gyermekéért Alapítvány szervezte. A rendezvényre az ország 16 megyéjéből és a fővárosból érkeztek olyan 10—15 éves diákok, akik az irodalmat, a versmondást a nyelvi, irodalmi és kommunikációs program szerint tanulják. A rendezvény első napján zajlott maga a versmondó verseny. A második napon a gyerekek Hollókőre kirándultak, a felnőttek pedig szakmai programon vettek részt, ahol neves előadók tartottak előadást a versmondó kultúráról, a költészet anyanyelvéről, a találkozás tanításáról, a verstanítás és a kommunikáció kapcsolatáról.

A versmondó verseny eredményei:

- I. helyezett: *Grélinger Réka* (5. osztályos tanuló) — Ajka (felkészítő tanára: Gerencsér Dezsőné)
- II. helyezett: *Tál Achilles* (8. osztályos tanuló) — Székesfehérvár (felkészítő tanára: Vajgerné Böhm Erika)
- III. helyezett: *Bíró Gabriella* (6. osztályos tanuló) — Tatabánya (felkészítő tanára: Palaut Istvánné)
- IV. helyezett: *Rotkai Rita* (3. osztályos tanuló) — Szekszárd (felkészítő tanára: Csizmazia Sándorné)
- V. helyezett: *Majár János* (III. kisgimnázium) — Hatvan (felkészítő tanára: Lendvai Katalin)

A Tehetséges Pásztói Gyermekéért Alapítvány különdíját nyerte *Németh Edit* (8. osztályos tanuló) — Pásztó (felkészítő tanára: Pollmüller Györgyné)

ELTE KÍSÉRLETI ÁLTALÁNOS ISKOLA, KÍSÉRLETI GIMNÁZIUM ÉS SZAKKÖZÉPISKOLA, TÖRÖKBÁLINT

A budapesti József Attila Művelődési Ház a költészet napjának tiszteletére versmondó versenyt hirdetett. Erre közel 1000 általános és középiskolás tanuló jelentkezett. Az előválogatók után 26—26 szaváló jutott a döntőbe, melyet április 11-én rendeztek meg. A 26 döntőbe került középiskolás közül Chován Gábor, a Kísérleti Gimnázium és Szakközépiskola 10. évfolyamos tanulója a 3. helyezést érte el.

* * *

A Pest megyei Pátyon megrendezett területi vers- és prózamondó versenyen a kísérleti iskola tanulói minden korcsoportban és versenyszámban indultak.

Eredményeik:

- I. helyezettek: Kovács Ádám (4. osztályos) — versmondásból
Tőkei Szabolcs (5. osztályos) — prózamondásból.

- II. helyezettek: Baki Eszter (6. osztályos) — prózamondásból
Berkó Zoltán (8. osztályos) — versmondásból
- III. helyezettek: Ádám Katalin (7. osztályos) — prózamondásból
Deák Péter (2. osztályos) — prózamondásból

→ → →

A tavaszi szünetben 4 napos, fellépéssel egybekötött kiránduláson vett részt Kárpátalján a Kísérleti Gimnázium és Szakközépiskola 35 fős vegyeskara. Beregszászon a zeneiskola hangversenytermében közösen léptek fel a zeneiskola hangszeres növendékeivel együtt a megérkezés napján. A kirándulás további napjain nevezetes magyar emlékhelyeket látogattak meg. Útvonaluk — Beregszászon kívül — érintette Munkácsot, Husztot, a Vereckei-hágót, Csetfalvát, Nagyszőlőst és Ungvárt.

1. SZÁMÚ ÁLTALÁNOS ISKOLA, SZARVAS

Április 16–22. között *Környezetvédelmi Hetet* rendezett a szarvasi 1. Számú Általános Iskola. A hét programjában az alábbi rendezvények szerepeltek.

Április 18-án 5. osztályos diákok *természetismereti vetélkedőjére* került sor, illetve *természeti filmek vetítésén* vehettek részt az érdeklődők.

Április 19-én az 1. Sz. Általános Iskola *ételbemutató és receptkiállítás* szervezett az egészséges táplálkozás jegyében. Salátákat, hidegtálat, gyümölcstálat tekinthettek (és kóstolhattak) meg a résztvevők. Délután pedig a 6. osztályosok *vetélkedőjére* került sor. Akik nem vettek részt a vetélkedőn, a „*természet patikájáról*” hallhattak termékbemutatóval egybekötött előadást a „Zöld Oroszlán” gyógynövényszaküzlet tulajdonosaitól.

Április 20-án a 7. osztályosok *vetélkedtek* egymással. E programmal párhuzamosan a „*csodálatos madárvilágról*” szóló előadás folyt az iskolában.

Április 21-én a 8. osztályosok mérték össze tudásukat természetismeretből, illetve *dél-amerikai élményeiről* számolt be dr. Bukovinszky László az iskolában.

Április 22-én a Föld Napján került sor a hétköznapi vetélkedők eredményhirdetésére a szarvasi Művelődési Házban. Ezt követően ökoszínházbemutatón vehettek részt az érdeklődők. Az 1. sz. Általános Iskola e napra, *kisállatkiallítást, növénykiállítás és -vásárt, könyvvásárt és ásványkiállítás* szervezett. A Művelődési Házban pedig a Madártani és Természetvédelmi Egyesület természeti képeit és a tanulók pályamunkáit (verseit, novelláit, rajzait) tekinthették meg a természetbarátok.

A rajzpályázat eredményei:

1–4. oszt.	1. Balogh Leonóra	} (1. Sz. Általános Iskola)
	2. Barkó Rómeó	
	3. Szekeres István	

- 5–6. oszt. 1. Demeter Olimpia (Szlovák Nyelvű Ált. Iskola)
2. Gyulai Ferenc (1. Sz. Ált. Iskola)
3. Hanó Renáta (Szlovák Nyelvű Ált. Iskola)

- 7–8. oszt. 1. Demcsák Andrea (Petőfi Sándor Ált. Iskola)
2. Szebedinszky Tímea (Szlovák Nyelvű Ált. Iskola)
3. Molnár Veronika (1. Sz. Ált. Iskola)

A természetismeret csapatverseny eredményei:

5. oszt. 1. „Monty Python Repülőcirkusza” (1. Sz. Ált. Iskola)
2. „Természetbarátok” (2. Sz. Ált. Iskola)
3. „Zöld Föld” (1. Sz. Ált. Iskola)
6. oszt. 1. „Amőba” (1. Sz. Ált. Iskola)
2. „Fő” (1. Sz. Ált. Iskola)
3. „Süni” (2. Sz. Ált. Iskola)
7. oszt. 1. „Alfréd” (Petőfi Sándor Ált. Iskola)
2. „Vipera” (Szlovák Nyelvű Ált. Iskola)
3. „Pici” (1. Sz. Ált. Iskola)
8. oszt. 1. „Suttyomba ST” (Szlovák Nyelvű Ált. Iskola)
2. „Kotlókergetők” (1. Sz. Ált. Iskola)
3. „Kalandra” (Petőfi Sándor Ált. Iskola)

A vers- és prózaírás eredményei:

Alsó tagozat:	1. Kiszél Tamás	} (1. Sz. Ált. Iskola)
	2. Kiszél Nóra	
	3. Ladányi Antal–Védő Anita	
Felső tagozat:	1. Szalai Edina (1. Sz. Ált. Iskola)	}
	2. Tőzsér Orsolya–Kepenye Zsuzsa (2. Sz. Ált. Iskola)	
	3. Varga Csaba (1. Sz. Ált. Iskola)	

EGYETEM UTCAI ÁLTALÁNOS ISKOLA, PÉCS

A pécsi Egyetem Utcai Általános Iskolában került sor 1994. március 25-én a *Benedek Elek mesemondó verseny* regionális döntőjére.

A döntőn 15 iskola 29 tanulója szerepelt. A színvonalas mesemondásokat öt fős zsűri értékelt. Alsó és felső tagozaton az első három helyezett tanuló könyvjutalomban részesült. A többi résztvevő emléklapot kapott. Tagozatonként az alábbi tanulók értek el helyezést:

Alsó tagozaton:

- I. helyezett: *Géczy Dóra*, a mohácsi Széchenyi István Általános Iskola 4. osztályos tanulója

II. helyezett: *Bujtor Evelin*, a pécsi Berek Utcai Általános Iskola 3. osztályos tanulója

III. helyezett: *Tasnádi Emese*, a pécsi Belvárosi Általános Iskola 4. osztályos tanulója

Felső tagozaton:

I. helyezett: *Pancza Zoltán*, a mohácsi Széchenyi István Általános Iskola 5. osztályos tanulója.

II. helyezett: *Lengyel Kata*, a jánoshalmi Hunyadi János Általános Iskola tanulója

III. helyezett: *Juhász Mátyás*, a pécsi Jókai Úti Általános Iskola 7. osztályos tanulója

A HOLNAP KKT AJÁNlja

TANÍTÁSI PROGRAM, 8. osztály (NYIK)	595 Ft
FELADATGYŰJTEMÉNY, 8. osztály (NYIK)	450 Ft
IDŐTERV, 7. osztály (NYIK)	150 Ft
IDŐTERV, 8. osztály (NYIK)	150 Ft
TANÍTÁSI PROGRAM, I. osztály (ÉKP)	kb. 400 Ft
FELADATGYŰJTEMÉNY, 1. osztály (ÉKP)	kb. 200 Ft
IDEGEN NYELVI FELADATGYŰJTEMÉNY, 1. osztály	350 Ft
IDŐTERV, 1. osztály (ÉKP)	kb. 300 Ft
FELADATGYŰJTEMÉNY, 2. osztály (ÉKP)	kb. 300 Ft

Postacím: 2045 Törökbálint, Köztársaság tér 8. A megrendeléseket utánvétellel elégítjük ki.

PEDAGÓGUSOK ÍRTÁK rovatunk az Önök írásműveit szeretné hónapról, hónapra közölni. Tanulmányait, esetleírásait, módszertani ajánlásait, önvallomásait és minden olyan publikálásra érett írást, amely segédanyagul, tanulságul szolgálhat a nyelvi, irodalmi és kommunikációs program és/vagy az értékközvetítő és képességfejlesztő program szerint dolgozó pedagógusok számára.

Első lapszámunkban *Bohár András* esztéta tanulmányát közöljük az ÉKP-s tanulók világgépének elemzéséről. *Bohár András* e tanulmányát 1990-ben írta, amikor is társadalomismeretet és filozófiát tanított a törökbálinti kísérleti iskolában. A tanulmány része lett volna a kísérleti iskola 1989–1990-es évkönyvében megjelenő írásműveknek. Sajnos, 1990-ben — anyagi fedezet híján — az évkönyv megjelentése meghiúsult. Így e tanulmány lapunk hasábjain lát először napvilágot. Tanulságai, következtetései ma is aktualitással bírnak. S a *Bohár András* által lefolytatott vizsgálat és elemzés bármely iskolában megismételhető.

BOHÁR ANDRÁS

AZ ÉRTÉKKÖZVETÍTŐ ÉS KÉPESSÉGFEJLESZTŐ PROGRAM TANULÓI VILÁGKÉPÉNEK ELEMZÉSE

A TANULMÁNY GONDOLATMENETE

1. AZ ALAPFOGALMAK MEGHATÁROZÁSA

A MÉRTÉKADÓ SZAKIRODALMAK ALAPJÁN

- 1.1. A mindennapi élet jellegzetességeinek meghatározása
7–14 éves korig
- 1.2. A tevékenységek jellemzőinek meghatározása
 - 1.2.1. megismerés
 - 1.2.2. praxis
 - 1.2.3. érintkezés
 - 1.2.4. értékelés
 - 1.2.5. művészet
- 1.3. A tevékenységek világgép kialakítási lehetőségeinek meghatározása az egyes tevékenységekkel összefüggésben
- 1.4. A világgép elemeinek meghatározása és összekapcsolódásuk módjai
 - 1.4.1. a természettudományos világgép elemei
 - 1.4.2. a társadalomtudományos világgép elemei
 - 1.4.3. az embertudományok világgépalkotó elemei
 - 1.4.4. a globális tudományos világ kialakításának lehetőségei
- 1.5. A világnézet fogalmi meghatározottságai és kialakulásának lehetőségei

2. AZ ALAPFOGALMAK MEGHATÁROZÁSA

AKCIÓKUTATÁS KERETÉBEN

- 2.1. „Mit tudok a világról?” (kérdőív, lásd a mellékletben)
- 2.2. A kérdőív elemzése évfolyamok szerint
- 2.3. Következtetések
- 2.4. Stratégiai javaslat a világgép alakításához

1. AZ ALAPFOGALMAK MEGHATÁROZÁSA A MÉRTÉKADÓ SZAKIRODALMAK ALAPJÁN

Az értékközvetítő és képességfejlesztő program tanulói világgépének elemzése a világgép föltárásához szükséges alapfogalmak meghatározásával kezdődik. Ez is két részre

tagolódik: először a mértékadó szakirodalmak tükrében vázoljuk az alapfogalmakat, majd az így föltérképezett meghatározások segítségével akciókutatás keretében (kérdőív és beszélgetés) a törökbálinti Kísérleti Általános Iskola tanulói körében megvizsgáljuk a világgép elemeinek jelenlegi helyzetét.

Az alapfogalmak első vizsgálandó pontja a mindennapi élet, ami keretként szolgál mindannyiunk számára, és ez nincs másként a vizsgált életkorban sem (7–14 év). Itt megpróbáljuk megragadni, milyen mozzanatok határozzák meg a mindennapi életet, és ezek hogyan alkotnak egységes folyamatot, hogy „nő bele a világba”, a mindennapok világába a gyerek. A tevékenységek jellemzőinek meghatározása azért kulcsfontosságú, mert úgy gondoljuk, ezek segítségével juthatunk el a világgép alakulásának különböző módozataihoz. Az egyes tevékenységek kapcsolatán elérkeztünk a tudományos világgép alkotóelemeihez. A világgép elemeinek bontása némi előzetes magyarázatot kíván. A jelen tudománystruktúra megragadását — ami alapja egy tudományos világgépnek — a természet-társadalom-ember összefüggérendszer adja meg. Huszadik századi létünk azonban lassan mindenki számára nyilvánvalóvá teszi, hogy megmaradásunk (emberként való megmaradásunk) csak egy globális szemlélet keretében fogalmazható meg, ahol a fent említett három komponens harmonikus együtlléte praxisunk célkeresztjébe kerül. Így követelményként is megfogalmazhatjuk, hogy egy globális világgép elemeinek meghatározása szükséges, mert csak ebből fakadhat az előzőekben vázolt problémára adekvát válaszokat kereső világnézet.

Előzetesen még néhány szót a mértékadó szakirodalom jelentéséről. Mértékadónak tartjuk a globális problémákra választ kereső gondolkodókat, a gondolkodó megjelölést itt a legszélesebb értelemben használjuk (filozófus, pszichológus, ökonómus, ökológus, pedagógus...). A mindennapi élet és ezek életkori adaptációinak kibontását főként Heller Ágnes *A mindennapi élet* című könyvében kifejtett gondolataira, ill. azok interpretációira, valamint Mérei Ferenc *Gyermektanulmányára* támaszkodva rekonstruáljuk. A mindennapi élet átfogó elmélete olyan

antropológiai alapokkal szolgál, ami a gyermeklélektan fejlődési szakaszaival összekapcsolva megfelelő kiindulópont munkánkhoz. A tevékenységek jellemzőinek meghatározásánál a fent említett Heller műre, a fenomenológiai kutatásokra (Alfred Schütz), Gadamer hermeneutikai vizsgálódására, Schütz Antal értéktani alapvetéseire, Habermas kommunikatív cselekvéseméletére, valamint Zsolnai József Egy gyakorlatközeli pedagógiájának alapteleire hagyatkozom. A világkép elemeinek (természet-társadalom-ember) és a világnézet kialakulásának meghatározásánál a felsorolt szakirodalmakra és saját gondolataimra, vizsgálódásaimra támaszkodom. A mindennapi élet jellegzetességei (természetesen itt csak az akciókutatás keretében vizsgált releváns fogalmak és összefüggések érdekesek számunkra) az „egyed” és a „világ” kategóriái mentén közelíthető meg. Az „egyed” mindig a mindennapok világában is él, ez alapként, kiindulópontként szolgál számára. Éppen ezért rendkívül fontos a beállítottsága (attitűdje), hogy milyen cselekvésekben érzi jól magát, ill. rosszul. „A mindennapi közvetít a nem mindennapi felé, s ugyanakkor az utóbbi előiskolája.”¹¹ Ez az „előiskola” a vizsgált életkorban legfőképpen a család és az iskola képében jelenik meg. Ha elfogadjuk azt a helleri tételt, hogy: „Az emberek átlagára nézve ezért nyugodtan elmondhatjuk, hogy a személyiség egysége a mindennapi életben realizálódik.”¹² Ez méginkább alátámasztja az előzőekben említett attitűd vizsgálatának fontosságát.

A mindennapi élet másik fontos jellemzője: heterogenitása. „... a mindennapi élet egészen heterogén cselekvéstípusokat igényel, ezért bontakoznak ki ebben heterogén készségek, képességek, affektusok.”¹³ De mindez a heterogenitás az alapja a homogenitásnak, az egész ember nem-beli objektivációjának. Tehát, ha az egész ember objektivációjának alkotóelemeit földeljük, ami lehet „mindennapi” is és „nem-mindennapi” is, közelebb jutunk az egységes világkép meghatározásához. Természetesen „mindennapi” és „nem-mindennapi” között soha sincs éles, áthághatatlan cezura, mindkettő oda-vissza kölcsönösen áthatja a másikat. Az előzőekben leírt kapcsolat mindig, minden életszakaszban megtalálható. Mérei Ferenc ezt így fogalmazza meg: „Valójában minden egyes életkor önmagában teljes rendszer. A fejlődés minden egyes állomása egység. Még akkor is, ha abban kiugrások vagy elmáradásokat észlelünk.”¹⁴

Vizsgálatunkban mi is pont erre az egységre kívántunk rákérdezni. Előzetesen tehát elméleti alapfőtevésként elégedjünk meg annyival, hogy a „mindennapi” és „nem-mindennapi” egységet alkot, de kiindulópontként a „mindennapiságra” való rákérdezés célravezetőnek látszik. Jelen esetben világkép vizsgálatunknál a tevékenységek elemzése és ezek kapcsolódási módjai a fontosak, így a teoretikus megjegyzések is ez irányba mutatnak. A tevékenységek (amik javarészt a mindennapokban játszódnak le) a következő rövid megjegyzéseket (értelmezéseket) kívánják. A megismerés minden tudatos cselekvés alapja. Ebből nőhet ki, erre épülhet a praxis, az érintkezés, az értékelés és a művészeti tevékenység egyaránt. Noha első helyre tettük a vizsgálandó tevékenységek sorában, ez nem jelentheti azt, hogy ez jelentőségében is uralkodó, pláne, ha az adott életszakaszt vesszük figyelembe. A praxis is egyik jelentékeny mutatója tevékenységünknek. Bizonyíthatja egy teória esetleges életképességét vagy használhatatlanságát, érintkezésünk, értékelésünk (mit részesítünk előnyben) minőségét és mindennapiságunk kapcsolatát az esztétikum szférájával. Az érintkezés értelmezéséhez kétféle kontextusára helyezük a hangsúlyt.

Elsőként Habermas A kommunikatív cselekvés elméletének alapbeállítódását vesszük sorra. „A kommunikatív cselekvés végsősoron helyzeti összefüggésekre van utalva, ezek pedig az interakcióban résztvevők életvilágának szeleiteit képviselik. Csak az életvilág fogalma — amely a Wittgenstein ösztönzésére végzett háttértudás elemzések révén a kommunikatív cselekvés kiegészítő fogalmaként vezethető be — teszi lehetővé, hogy a cselekvésemélet kapcsolódjék a társadalomelmélet alapfogalmaihoz.”¹⁵ Már maga a fogalom, hogy „kommunikatív cselekvés” is megvilágító erejű. Minden (vagy majdnem minden) tevékenység kommunikációként is fölfogható, és így az interakció révén az egyes életvilágokkal érintkezve a teljes tevékenységrendszer mozgásba lendül. Zsolnai József hasonló következtetésekre jutott anyanyelv-tanítási kutatásai során. „... az anyanyelv-tanítás ügye nem szűkülhet le az anyanyelvnek, mint egyetlen tantárgynak a kérdésére. (...) A kivezető utat ezért egyebek mellett abban látjuk, hogy az anyanyelv-pedagógiának meg kellene újulnia a kommunikációkutatás eredményei által, de nem a kommunikáció fontosságának deklaratív jellegű hangoztatásával és néhány kommunikációs terminus illusztratív jellegű emlegetésével, hanem a kommunikációkutatás eredményeinek anyanyelvpedagógiai integrálásával.”¹⁶ A nyelvi-irodalmi-kommunikációs nevelési kísérlet elméleti és gyakorlati megvalósítása során a nyelv, a kommunikáció és az érintkezés problémája és kapcsolatrendszere kidolgozást nyert. Mindezek hangsúlyozása érthetővé teszi, hogy mint komplex tevékenységi forma tárgyalásaként jön szóba az érintkezés.

Az értékelés fontossága következik egyrészt emberlétünk teleologikus jellegéből, másrészt szüntelen vágyakozásunkból a jó, az igaz és a szép felé. Mindig mérjük cselekedeteinket valamilyen mércéhez. Ez természetesen koronként és társadalmi rétegenként és egyénenként jelentős eltérést mutathat, de a tényen, az értékelés mivoltán, állandó jelenlétén nem változtat semmit. Schütz Antal így vall az értékek világáról: „Külön világ az, amely nem egyszerűen azt mondja: ismerj el; hanem: valósíts meg! Szava nem egyszerűen a „van”, hanem a „kell”;¹⁷ Különösen figyelembe veendőek ezek a schützi intelmek, ha a pedagógiai elmélet és gyakorlat felé fordítjuk tekintetünket. Különösképpen így van ez a vizsgált pedagógiai koncepció esetében, ahol is a kultúra teljes rendszerének, értékobjektívációinak fölmutatása és az ezirányba történő orientálás kulcsfontosságú mozzanat (lásd: Zsolnai J. és Zsolnai L.: Mi a baj a pedagógiával? 48–57. o.). Hozzátehetjük még, hogy az értékelés aktusa mind a tudományos megismerés, mind a praxis, mind az erkölcs és az esztétikum szférájában döntő jelentőségű. Elég, ha csak egy tudományos tétel igazságának eldöntésére, egy erkölcsi probléma eldöntésére vagy egy műalkotás megítélésére gondolunk.

A művészet kérdésköre persze nemcsak az értékelés vonatkozásában fontos számunkra. A hermeneutikai hagyományok újraélesztése, amit Gadamer Igazság és módszer című kitűnő munkájában tárt elénk, ismételtlen figyelmeztet arra, hogy milyen szükséges a pozitívista tudománymetodológia hathatós fölülvizsgálata. A művészi megértés, újraélés, újraértelmezés az egység felé viheti világlátásunkat. Pontosabban, a művészet segítségével ismét közeledhetünk a kalokagathia megvalósítása felé (szép, jó, igaz, harmónikus egysége).

Mindezen tevékenységek (megismerés, praxis, érintkezés, értékelés, művészet) szerves egységben járulnak hozzá a világkép kialakulásához. Fontos itt a szerves egység, az egymást alakító, kölcsönösen meghatározó aspektus ki-

emelése. Ugyanezen megfontolások vezethetnek bennünket a természet-társadalom-ember összefüggésrendszerének vizsgálatára. Már a világkép alkotóelemeinek meghatározásánál le kell szögeznünk, hogy csak kiindulópont lehet vizsgálatunknál a természettudományos világkép, a társadalomtudományok világképe és az emberrel foglalkozó tudományok világképe. Ezek összekapcsolódásai, egymásra hatásai, ami számunkra döntő, azaz a világról (természet-társadalom-ember) alkotott tudásunk rendszerezett formája. Ez a tudományos világkép alapismeret a világról, a lehetséges értelemdadás (világnézet-kialakítás) már az autonóm egyén feladata (persze nemcsak azé, de erről majd később).

Még néhány szót a *világnézet* kialakulásának lehetőségeiről. Az eddigiekben vázolt világképpalkotó elemek, mint már említettük, csak alapként szolgálhatnak. Ez az alap azt kell, hogy jelentse (lévén pluralista pedagógiáról van szó), hogy bármely világnézet kialakulásának lehetőségfeltételei (Nyíri Tamás kifejezése) elméletileg adottak a pedagógiai programcsomagban (lásd: Zsolnai József Az értékközvetítő és képességfejlesztő program mint pedagógiai irányzat-kézirat).

Most újra végigfutva a mértékadó szakirodalmak segítségével megközelített alapfogalmakat, azok körülírását, a következőket mondhatjuk. A mindennapi élet heterogenitásának és homogenitásának, „egyed” és „világ” kategóriáinak számbavétele a teljes tevékenységrendszerrel összefüggésben (megismerés, praxis, érintkezés, értékelés, művészet) megfelelő kiindulópont vizsgálódásunkhoz. Mindezek a természet-társadalom-ember összefüggésrendszerében értelmezve eljuttatnak bennünket egy lehetséges világképhez, amiből majd kifejlődhetnek a világnézetek.

Természetes dolog azonban az, hogy ez a föltételezett világkép meglete, ill. földerítése tényanyagok bizonyító erejére szorul. Ezt a tényanyagot szolgáltatja az akciókutatás, ami azonban sok esetben az eredeti hipotézis módosítására, esetleges megváltoztatására sarkallhat. Itt is az az alapképlet bukkan föl, hogy egy megoldandó problémát kell exponálnunk (világkép meghatározás, ill. alakítása) és a problémamegoldás stratégiai javaslatait kidolgozni.

2. AZ ALAPFOGALMAK MEGHATÁROZÁSA AKCIÓKUTATÁS KERETÉBEN

Először a „Mit tudok a világról?” című kérdőív (lásd: melléklet) egyes kérdéseinek „előzetes értelmét” vázolom. Majd a kitöltött kérdőívek konkrét elemzését kísérem meg. S legvégül a következtetések levonása után stratégiai elképzeléseimet fogalmazom meg.

Kezdjük rögtön az első kérdéssel. „Mit csinálsz a legszívesebben?” Ez a mindennapi élet attitűdjére és tevékenységgyakorlására kérdez rá. A második kérdés, a „Mit szeretsz a legkevésbé?” az előző kérdés másik fele. Mindkét kérdésből következtethetünk nemcsak a cselekvések attitűdjére, de a mindennapi életből kinövő értelmes élet lehetőségeire is. A „Milyennek ítéled meg családot?” válasza arra deríthetnek fény, hogy a társadalom „alapsejtjeként” tételezhető közösség milyen kiindulópont lehet a gyermek életében. A „Mit tudsz Magyarországon jelenlegi helyzetéről?” feltérképezheti a társadalomról való tudást, a problémaérzékenységet és a változások észlelésének mikéntjét. Hasonló megfontolás munkált a „Milyen problémákról tudsz a világban?” firtatásakor. A munkára, ill. a tanulás és munka megítélésére vonatkozó

6-os, 7-es kérdés fontos érték-orientációs mutatók kiderítését célozza. A „Mit tennél, ha az autóbusszon találnál egy pénztárcát?” az erkölcsi értékek és ezek alkalmazásához vezethetnek el bennünket. A 9–10 kérdés jogokat és kötelességeket felsoroló tartalma a praxis jogi és erkölcsi szabályozottságáról adhat képet. A szabadidőre történő rákérdezés a szabadság birodalmának alapjaihoz kalauzolhat el bennünket. A 12-es kérdésben megfogalmazott kommunikációs helyzetre adandó válaszok lehetőséget adnak az érintkezési és értékelési kultúra földerítésére. A 13-as feladatban megfogalmazott értékelés útmutatásul szolgálhat a gyerekekben meglévő értékválasztások mikéntjéről.

Az újság kiválasztását, ill. az érdekességet megfogalmazó kérdés (14-es) az esztétikum szférájának egy részében történő eligazodás kitapogatását szolgálja. A 15–16-os kérdés tartalma tájékoztatást adhat az élő természet és az élettelen anyagok mibenlétének tudásáról. Az emberről való tudás (17-es kérdés) támpontul szolgálhat egy általános fogalom alkalmazási képességéről. A 18-as kérdés megfogalmazása ember és természet kapcsolatát vizsgálja. Végül a 19-es kérdés az életút tervezésére, az értelmes élet, a leendő világnézet kialakulásának lehetőségeit puhatolja. Természetesen minden kérdést egyfajta értékre rákérdező sugallattal tettem föl. Ez megengedhető, sőt követelhető is ismerve az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógia alaptételeit.

Most, hogy megismertük a kérdéssor tartalmi hátterét, rátérek a konkrét elemzésre. Évfolyamonként (2–8. osztályig) 21 gyerek töltötte ki a kérdőívet. Minden évfolyamban a tanulmányi eredmények szerinti kiválasztás volt az alapelv (jó, közepes és gyenge). 2–5. osztályig a tanulmányi eredményeikben gyengébb képességű tanulókkal a kérdéseket szükség esetén közösen értelmeztük. 6–8. osztályig a tanulók önállóan válaszoltak a kérdésekre.

A kérdésekre adott válaszok évfolyamok szerint a következő képet mutatják.

2. osztályban a föltett kérdésekre adott feleleteket így jellemezhetjük.

1. kérdés

A játékhoz tartozó tevékenységek a meghatározók (lego, rajzolás, állatokkal való foglalkozás). De megjelenik két gyereknél az olvasás is mint szívesen végzett tevékenység.

2. kérdés

Itt már érdekesebb dolgokat tapasztalhatunk. A fürdés mint nem szívesen végzett tevékenység csak érdekességként említendő meg, viszont az már sokkal elgondolkodtatóbb, hogy két tanuló, aki a tanulást jelölte meg szívesen végzendő tevékenységként (két gyengébb tanulmányi előmenetelű gyerek), ők mindketten a játékot jelölték meg nem szívesen végzett tevékenységként.

3. kérdés

Szép, jó, kedves a család két gyereknél. Egy gyerek nem adott választ erre a kérdésre, és csak szóban mondta el, hogy édesapja lusta és rendetlen. Egy kislány leírta, hogy szülei elváltak, és ez neki rossz volt. A család megítélése így azt mutatja, hogy ahol működik, harmonikus, ott a gyerek „nem sok szót veszteget rá”. Ahol viszont probléma, ott vagy szégyenli elmondani, vagy a negatív élmény (válás) merőben meghatározza gondolatait.

4. kérdés

A magyarországi változásokról, a köztársaság kikiáltása és az egyre sűrűsödő áremelések jelentek meg. Egy jó képességű fiú még a következő viccet is leírta:

„Mi a különbség a norvég és a magyar parlament között? Az, hogy az egyik Oslóban van, a másik pedig oszlóban.”

5. kérdés

A világban megjelenő problémák között a gazdasági bajok, a szegénység jelentek meg.

6. kérdés

Két tanuló is játékként jelölte meg a munkát. Ha ennek a pozitív, kreativitást föltételező oldalát nézzük, akkor öröndetes, ha viszont úgy értékeljük, hogy a játék mindenféle kötelezettségektől mentes, „mert ez csak játék”, akkor elgondolkodhatunk a kötelességtudaton és az akarat nevelésén.

7. kérdés

Hasonlóan az előző kérdéshez érdekes feleleteket kaptunk a tanulás és munka kapcsolatára. „Ha könnyű, akkor játék, ha nehéz, akkor munka.” Ehhez rögtön hozzá is tehetjük, hogy itt a munka mint véres-verítékes tevékenység jelenik meg, ami nem öröm. Egy másik válasz szerint mindkettő lehet egyszerre: „Munka azért, mert dolgozunk, de játék azért, mert játékos feladatokat is csinálunk.”

8. kérdés

Az erkölcsi kérdésként megfogható „pénztárca problémára” érkezett válaszok mindegyike pozitív. Leadná a rádióba, a postára, a talált tárgyak osztályára, vagy ha cím lenne benne, akkor visszavinné tulajdonosának.

9. kérdés

Érdekes képet mutat a jogokra adott válaszok megoszlása. Egyik azt mondja, hogy a joga azt jelenti, hogy tudja mit szabad (absztrakt szabatos megfogalmazás). A másik már csak egy konkrét példát említi: a szünetben játszhat. És van bizony, aki egyáltalán nem tudja, milyen jogai vannak (legalábbis ezen kérdésföltevés keretében).

10. kérdés

Legfőbb kötelességként a tanulást jelölték meg. Volt aki ezt még kiegészítette az osztály működéséhez tartozó tevékenységek felsorolásával is.

11. kérdés

A szabadidő eltöltésének módja nem mutat széles skálát. Játék az udvaron (fogó), játék az osztályban, hittan...

12. kérdés

Elítélendő válaszok születtek. Volt aki megoldási javaslatot is tudott írni.

13. kérdés

A türelem, az őszinteség, a szeretet került leggyakrabban első helyre, ill. az első három helyre. A többi javak rangsorolása megoszlik.

14. kérdés

Az érdekes, színes gyerekújságok (Baba, Kis Füles) a legkedveltebbek.

15. kérdés

Az élő természet két nagy csoportját nem tudták megnevezni a gyerekek. Konkrét példákat említettek (vízi — hal, szárazföldi — ember).

16. kérdés

Az élettelen anyagokra történő reagálás is a konkrétság szintjén maradt: (pl. Nem beszélnek.) Vagy semmilyen választ nem adtak.

17. kérdés

Az emberről szóló válaszok a kérdés „túl általános” voltából adódóan kevés eredményt hoztak. Vagy nem válaszoltak rá vagy általános feleletet adtak (pl. „A földön élnek, és jól dolgoznak.”).

18. kérdés

A kérdés már maga is egy bonyolult oksági sor végiggondolására vezet, a válasz nemkülönben. Így csak egy jóképességű gyerek válaszolt rá, hogy elszennyeződné a levegő.

19. kérdés

Az életet vidámnak, jónak képzelik el. Van aki mindezt egy izgalmas foglalkozáshoz köti (pl. — rendőr lesz). Az élet megtervezése ebben az életkorban — legalábbis ezekenél a gyerekeknél — nem részletesen megtervezett. Persze, ha az előző 18 kérdésre adott feleleteket is hozzávesszük (miért ne tehetnénk), akkor azért sokkal differenciáltabb kép rajzolódik ki.

3—4. osztály

1. kérdés

Játék, sportolás, olvasás, főzés, zenehallgatás, lustálkodás. Itt már szélesebb spektrumú a szívesen végzett tevékenységek köre.

2. kérdés

A nem szívesen végzett tevékenységek köre is ugyanazt az ábrát mutatja, mint az előző. Van aki az árulkodást jelöli meg (tegyük hozzá nem minden ok nélkül).

3. kérdés

A családról alkotott kép mindenkinél pozitív. (Nagy megnyugvással vettem tudomásul).

4. kérdés

Magyarországon nagy a szegénység, infláció van, szennyezett a környezet. Néhány csekélynek nem mondható problémánk pontos fölsorolása.

5. kérdés

A világban probléma a szegénység, a munkanélküliség. Érdekes, hogy hasonló problémákat észlelnek a világban is, miként Magyarországon.

6. kérdés

A munka főként pénzkereseti formaként jelenik meg. Csupán egy tanuló írja, hogy számára a munka tanulás, érdekes, új dolgok megismerése is.

7. kérdés

A tanulás megjelenik szigorúan munkaként, de van aki megemlíti játék voltát is.

8. kérdés

A második osztályhoz képest, ahol egyértelmű pozitív erkölcsi reakciót kaptunk, itt már jóval árnyaltabb a kép. Van aki otthagyná, van aki megtartaná, de a többség megoldást keresne a tulajdonoshoz történő visszajuttatáshoz.

9. kérdés

A jogok tudásában itt is hiátusok mutatkoznak. Csak a saját cselekedeteihez (játék, szünet) fűződő jogokat tudják egy-két konkrét eset segítségével megvilágítani. A tanárokkal szembeni jogaikról, érdekvédelmi jogaikról ebben a kontextusban nem tudnak.

10. kérdés

A kötelességek tudása kielégítő: tanulás, illedelmes kommunikáció, rend, tisztaság.

11. kérdés

A szabadidő eltöltésének módja nem sokban különbözik az előző osztályétól (fogó, játék, pihenés). Egy igen figyelemreméltó meghatározást emelünk ki csupán. Egy harmadikos kislány számára a szabadidő egyben a szabadságot is jelenti, az idővel való gazdálkodást és szabad tevékenységválasztást.

12. kérdés

Az udvarias kommunikáció igenlése mellett megjelenik az igazságtéves, a tevékeny beavatkozás mozzanata is.

13. kérdés

Az értékrangsor vezető pozícióját a szeretet, türelem és a kölcsönös segítség uralja itt is. A pénz és a segítségével megszerezhető javak csak ez után következnek.

14. kérdés

Az újságok választásánál a színes, érdekes lapok kerülnek előtérbe, pl. a Gondos bocskok.

15. kérdés

Az élő természet részeinek megnevezése (állat és ember) mindenki számára tudatosult ismeret, de már a teljes felosztás, hogy t. i. a növények is ide tartoznak, az csak a tanulók fele számára világos.

16. kérdés

Az élettelen természet absztrakt megfogalmazásait nem tudták a gyerekek. Csak konkrét válaszok születtek: „nem mozognak”, „építkezésre használják őket”...

17. kérdés

Az emberről szóló kérdésre pontos válaszokat kaptunk. A földön élnek, jól-rosszul dolgoznak, pénzt keresnek.

18. kérdés

A környezetpusztításra vonatkozó kérdésre adott feleletek a következmények pontos ismeretéről tanúskodnak: „el-szennyeződné a levegő, összeomlana a természet”...

19. kérdés

A lányok válaszaiban már a családalapítás gondolata merül föl. A fiúknál vagy konkrét foglalkozásként jelenik meg a jövőben elképzelt élet, vagy még nem tudják, mit szeretnének.

5—6. osztály**1. kérdés**

Az előzőkhez képest a természethez való kötődést említhetjük újdonságként.

2. kérdés

A nem szívesen végzett tevékenységek körében megjelenik a télenesség, a szidás és verés elszívása!

3. kérdés

A gyerekek családjának fele, jó, megértő. Akiknél nem így van, azok többnyire nem írnak családjukról.

4. kérdés

Válság van Magyarországon. Ezek a tényezők a gazdasági-pénzügyi problémák képében jelennek meg. Viszont biztató, hogy a politikai változásokban látják egy lehetséges felemelkedés esélyét.

5. kérdés

Az erdélyi magyarság problémája és a SZU-beli változások jelennek meg problémaként, valamint az ezekhez kapcsolódó erőszak.

6. kérdés

A munka megítélése itt is változatos képet mutat. Fáradtságot, megélhetést, örömet, szórakozást is jelent.

7. kérdés

„A tanulás munka, mert az iskola a munkahely. A tanulás megalapozza a jövőt, felkészít az Életre.” Jó volna minél több ilyen megfogalmazást is hallani!

8. kérdés

A pénztárca megtalálásával kapcsolatban szomorú álláspontot képvisel egy kislány. „Ötthagynám. Mert ha elviszem, lopok. Ha leadom a rendőrségen, és jelentkezik a gazdája, rámfogja, hogy kivettem belőle a pénzt.”

9. kérdés

A jogok tudása itt is nagy fehér foltot mutat. Egy értékelhető válasz született: „Ha nem értek egyet valamivel, fel-szólalhatok.” Kinél? Milyen formában?

10. kérdés

A kötelességek oldaláról egyértelműbb kép tárul elénk. „Engedelmeskednem kell a tanároknak, tanulnom és ta-karítanom kell.”

11. kérdés

A szabadidő hasznos, haszontalan szórakozást, kikapcsolódást jelent. Ami nem is ügyetlen megfogalmazása a kérdéses fogalomnak.

12. kérdés

A nem megfelelő kommunikáció elítélésén túl itt is megjelenik a tevékeny beavatkozás.

13. kérdés

Az első és egyetlen értékrangsor, ahol a pénz került az élre. A többi válaszok az előzőkhez hasonló képet mutatják.

14. kérdés

Itt jelenik meg először az újságok közül a politikai, a tudományos és az információt közlő.

15. kérdés

Az élő és élettelen megkülönböztetések már az élő javára történő értékhierarchia is tételeződik, valamint az ember korlátlan agresszív uralma a többi létező fölött.

16. kérdés

Az élettelen megnevezés még ennél a korosztálynál is csak a konkrétságig jutott el.

17. kérdés

Az emberek életével kapcsolatos válaszok újdonsága az önzés, az egészségtelen életmód és az alkalmazkodás említésével bővül.

18. kérdés

A fák kivágásának következményeként már megjelenik az emberiség kipusztulása és a Föld teljes elpusztulása is.

19. kérdés

„Én úgy képzelem el az életet, hogy az embernek egész élete során a szeretet, megbecsülés, szerénység, okosság és minden jó belső tulajdonságokra kell törekednie.”

7—8. osztály**1. kérdés**

A szívesen végzett tevékenységek köre hasonló, mint az előzőekben.

2. kérdés

A tanulás is megjelenik nem szívesen végzett tevékenységként, de indoklásul a tavaszt jelöli meg a kislány. Ennél már érdekesebb és többet elárul a személyiségéből, amikor arról ír egy tanuló, hogy nem szereti, ha a háta mögött beszélnek róla.

3. kérdés

A családi légkör a megkérdezetteknél harmonikus.

4. kérdés

A válaszokban jelenlegi válsághelyzetünk szinte valamennyi pontja terítékre kerül, kezdve az inflációtól a törvénytelen ségekig.

5. kérdés

Az európai politikai változások említésén túl a természeti problémák is az érdeklődés homlokterében állnak.

6. kérdés

„A munka: adott feladat elvégzése legjobb tudásom sze-

rint. Ha értem, nem munka, inkább játék, de akkor is kötelesség. A kitűzött célok elérése mindenkinek javára válik.”

7. kérdés

„Ha szeretem a munkát, akkor játék. Játékosan is lehet tanulni.”

8. kérdés

Érdekes momentumként jelenik meg a pénztárca visszaszolgáltatásakor, hogy csak akkor adná vissza, ha az szegény emberé volna. Ezen érdemes elgondolkodnunk, pláne, ha még figyelembe is vesszük közelmúltunk történelmét és a várható társadalmi változásokat. Gondolunk itt a jogtudat kialakulására és az ehhez kapcsolódó társadalmi intézményrendszerre.

9. kérdés

A jogok tudása itt már kielégítő, de az absztrakt megfogalmazás még nem mondható teljesnek.

10. kérdés

A kötelességek ismerete pontos.

11. kérdés

„A szabadidő: két kötelesség közti pihenés.”

12. kérdés

A kommunikációs szabályok ismerete pontos. Az egyik kislány ezen kívül még a tolerancia szükségességét is hangsúlyozza a situáció kapcsán.

13. kérdés

Az értékrangsor vezető helyein a szeretet, a megbecsülés, az őszinteség van. A pénz a 8., 9. helyet foglalja el.

14. kérdés

A felsorolt újságok közt találjuk az IM-et, a Ludas Matyit és a Háttér-t. A színesség, érdekesség itt is döntő.

15. kérdés

Az élő természet szabatos meghatározásán túl a jó képességű tanulók a kapcsolatukat is meghatározták a növényeknek, állatoknak, embereknek.

16. kérdés

Az élettelen anyagok felosztása, ill. a róluk való tudás itt sem kielégítő. „Nem gondolkodik. Nem mutat életjelenséget.”

17. kérdés

„Az ember a legfejlettebb állat, mert gondolkodik. A földön él, de önpusztítóan. Az emberek sokfélék (faj, valóság...)”

18. kérdés

„Kipusztulna minden élőlény. Felborulna az ökológiai egyensúly.”

19. kérdés

Ebben a korban már a közeli jövő építése is kirajzolódik a tanulóknál (gimnázium elvégzése, család alapítása, ház építése). Egy „gyengébb” képességű fiú futtatta csak végig életét, a többiek „nyitottak” a jövő felé.

Most, hogy a kérdések rövid összefoglalásának a végére értünk, vegyük sorra, hogy mit is tudnak a tanulók és mit nem. Végül pedig azt, hogy mindezekből milyen következtetéseket tudunk levonni, és milyen stratégiai feladatokat tudunk meghatározni. A tanulók biztosak abban, hogy *mit szeretnek csinálni* és melyek a nem szívesen végzett tevékenységeik. Ezek felderítésével a tevékenységorientációk lehetőségeinek pedagógiai feltételeit tapinthatjuk ki.

A család megítélése pontos és megnyugtató, hogy akik beszéltek erről a kérdéstről, azok szilárd alapként tetelezték családjukat, akiknél azonban probléma mutatkozott,

azok egyáltalán nem nyilatkoztak. Ezekben az esetekben a vizsgálódást és problémakezelést más módon kell végezni.

Az ország és világ helyzetéről alkotott megítélés a gyengébb tanulóknál konkrét esetekhez kapcsolódott, a többieknél általánosabb megfogalmazást nyert.

A munka jelentése és kapcsolata a tanulókkal és a játékkal pontosan jelzik az ezirányú attitűdöket. A siker, a játékoság, a könnyedség ebben az életkorban (7–14 év) nélkülözhetetlen az eredményességhez, valamint a folyamatokba történő beavatás is fontos előfeltételként könyvelhető el.

A praxis és az erkölcsi értékelés mibenlétére irányuló probléma megítélése is számos érdekességet mutat. Örvendetes, hogy a tanulók nagy többsége a pénztárca visszazadása mellett döntene és a jogos tulajdonoshoz való eljuttatást szorgalmazná. Azonban több gyereknél megjelentek a szubjektív, ill. társadalmi igazságosság mozzanatai, ezek tisztázása külön feladat.

A jogok és kötelességek tudása többnyire csak a kötelességek oldaláról biztosított. A jogok ismerete és alkalmazása, ami nem a szabadidővel kapcsolatos, majdnem teljesen hiányzik.

A kommunikáció és érintkezési kultúra, pontosabban az erről való tudás és értékelés mindenkinél egyöntetűen pozitív képet mutat. Elgondolkodtató, hogy ilyen kognitív tudás mellett miért nem vált még inkább a mindennapi praxis szerves részévé ez a tudás.

Az érték rangsorolása is biztató képet mutat. Itt csak három mozzanatot emelünk ki. Az első a szeretet és az emberi szolidáris értékek elsöprő győzelme. A második, hogy a pénz az előzőekben említett értékek mögött foglal helyet majdnem minden esetben (egy kivételével). Az viszont gondolkodásra készíthet mindannyiunkat, hogy a karácsonyi ünnep mint a szeretet, meghittség egyik legszebb megnyilvánulási formája, miért szorult az értékrangsorban a középmezőnybe.

Az érdekes újságokra vonatkozó feltételek az életkori sajátosságoknak megfelelő képet adtak. Dominált a játékoság, színesség, érdekesség, de megjelent a tudomány és művészet szeretetével kapcsolatos érdeklődés is.

Az élő természet felosztása és a kapcsolatok meghatározása sok hiányosságra mutat rá. Az alsóbb (2–3–4.) évfolyamokban sokan nem tudták megnevezni az élő természet nagy csoportjait, ugyanígy áll a helyzet a jellemzőkkel kapcsolatban. Később (7–8. o.) a helyzet biztatóbb, a jó képességű tanulók a pontos fogalom meghatározásra és az összefüggések megragadására is képesek.

Az élettelen anyagok megnevezése terén is nagyok a hiányosságok, pedig a Természettudomány tárgykörében jelentékeny terjedelemben foglalkoztak a tanulók ezekkel. Az emberről való tudás is nagy kívánnivalót maga után (lásd a leírt válaszoknál). Nemcsak itt, már az előző problémák tárgyalásánál is a dolgok mögött bújkált, hogy az ismeretrendszerek (tantárgyak) tanítása, ill. az elsajátított tudás a maga szaktárgyi szűkszerűségében jelenik meg, nem tapintható ki, hogy mindezek a mozzanatok (természet-ember-praxis...) az életfolyamat szerves részét képezik (erről bővebben a stratégiai feladatokról).

Biztató viszont, hogy a természet pusztításának lehetséges következményeit szakszerűen (egyre szakszerűbben) meg tudják fogalmazni a tanulók.

Az élettervek és világnézetcsírák értékelését mindig szemlélyre szólóan kell megtennünk. Azt azonban a jelen vizsgálat is sugallja, hogy a feltételezett összefüggés a világnézet egésze és a világnézet kialakulása között fennáll.

(De ez már egy újabb vizsgálódás tárgyát kell, hogy képezze.)

Mindezen vázlatos értékelés után néhány *stratégiai javaslat* megfogalmazására vállalkozom. Lássunk előbb egy példát — ezt saját tanítási gyakorlatomból merítettem. Társadalomismeret tantárgy keretében a téma a gazdasági körfolyamat alkotóelemeinek számbavétele, a természeti és társadalmi erőforrások kapcsolatának feltérképezése. Egy késztermék, egy ing kapcsán jutunk el a természeti erőforrásoktól (víz, napfény, levegő, termőföld, lenmag) a társadalmi erőforrásokig (anyag- szellemi javak, emberi tudás, képességek, szolgáltatások), ill. ezek kapcsolatáig. Itt egyrészt a két erőforrás egymást feltételező jelentségére, összefonódására, természet-társadalom-ember egymásrataltságra és mindezek értékvtoltára világíthatunk rá. Természetesen az ehhez hasonló integrálásokat, folyamatok bemutatását minden pedagógus az aktuális tananyagrendszer elsajátításához kell, hogy igazítsa.

Tehát *első tételként* megfogalmazhatjuk, hogy törekedni kell a természet-társadalom-ember összefüggésrendszerbe beépíteni az adott tevékenységet, képességfejlesztést, értékközvetítést.

Második tétisként a világnép alkotóelemeinek meghatározását, illetve azok tudatosítását, az egyes tevékenysé-

gek konkretizálását (megismerés, praxis-erkölcs, érintkezés, kommunikáció, értékelés, művészet) fogalmazhatjuk meg.

Harmadik tételünk az egyes tevékenységek összekapcsolódásának meghatározása és a tevékenységek következményeinek tudatosítása. Elég, ha itt egy „egyszerű” tevékenységre gondolunk, amikor egy személyes beszélgetés során az egyik fél valami sértőt mond a másiknak. Mi zajlik le ezután? Az illető (a sértett) szóltanul feláll és elhagyja a helyiséget. Itt működik a megismerő tevékenység (ismeri az illető az ügy hátterét), a praxis, az érintkezés (a szó nélküli távozás) és az értékelés egyaránt.

És ha mindez egy novella záróaktsusa, akkor már a művészet szférájába történő transzponálás is megtörtént.

A világnép kialakulásának lehetőségeiről *negyedik tételként* a következőket mondhatjuk. Az előző három tétel tudatos számbavétele és az adott személyiséget leginkább figyelembe vevő pedagógiai praxis, egyénre szabott életterv kialakításának lehetőségeit adhatja. Lehetőség kell arra, hogy a természet-társadalom-ember összefüggésrendszerét átlátva, abba cselekvően beavatódva minden tanuló a teljes emberi élet önálló kialakítását megcélzhassa.

JEGYZETEK

- ¹ Heller Ágnes: A mindennapi élet. Akadémiai Kiadó, 22. o. Budapest, 1970.
- ² Heller Ágnes: A mindennapi élet. Akadémiai Kiadó, 23. o. Budapest, 1970.
- ³ Heller Ágnes: A mindennapi élet. Akadémiai Kiadó, 74. o. Budapest, 1970.
- ⁴ Mérei Ferenc: Gyermektanulmány. Állami Pedagógiai Főiskola, 86. o. Budapest, 1948.
- ⁵ Jürgen Habermas: A kommunikatív cselekvés elmélete. A Filozófiai Figyelő és a Szociológiai Figyelő különkiadványa.
- ⁶ Zsolnai József: Egy gyakorlatközeli pedagógia. Oktatókutató Intézet, 38. o. Budapest, 1986.
- ⁷ Schütz Antal: A bölcelet elemei. Szent István Társulat, 385. o. Budapest, 1940.

IRODALOM

1. Nyíri Tamás: Az ember a világban. Szent István Társulat, Budapest, 1982.

2. Heller Ágnes: A mindennapi élet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
3. A fenomenológia a társadalomtudományokban. Szerk.: Hernádi M. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.
4. Hans-Georg Gadamer: Igazság és módszer. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.
5. Mérei Ferenc: Gyermektanulmány. Állami Pedagógiai Főiskola, Budapest, 1948.
6. Zsolnai László: Másként gazdálkodás. KJK, Budapest, 1989.
7. Zsolnai József—Zsolnai László: Mi a baj a pedagógiával? Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.
8. Zsolnai József: Egy gyakorlatközeli pedagógia. Oktatókutató Intézet, Budapest, 1986.
9. Pedagógiai program. Szerk.: Kiss Éva és Zsolnai József. Oktatókutató Intézet, Budapest, 1985.
10. Jürgen Habermas: A kommunikatív cselekvés elmélete. A Filozófiai Figyelő és a Szociológiai Figyelő különkiadványa.
11. Schütz Antal: A bölcelet elemei. Szent István Társulat, Budapest, 1940.

Melléklet

MIT TUDOK A VILÁGRÓL?

1. Mit csinálsz legszívesebben?
2. Mit szeretsz a legkevésbé?
3. Milyennek ítéled meg a családot?
4. Mit tudsz Magyarország jelenlegi helyzetéről?
5. Milyen problémákról tudsz a világban?
6. Mit jelent számodra a munka?
7. A tanulás játék vagy munka? Magyarázd is meg válaszodat!
8. Mit tennél, ha az autóbuszon találnál egy pénztárcát?
9. Milyen jogaid vannak az iskolában?
10. Milyen kötelességeid vannak az iskolában?
11. Mit jelent neked a szabadidő, és hogy használod ki?
12. Az egyik osztálytársad egy másik osztálytársadtól elvette kérdés nélkül a rádióját, mire a következő mondatok hangzottak el:
— „Add vissza a rádióm te, hülye lopós!
— Nesze! Edd meg a rádió!”
Értékelj mindkét társad magatartását és kommunikációs kultúráját?
13. Állítsd fontossági sorrendbe a következő dolgokat!
türelem,
sok pénz,
nagy lakás,
- egymás kölcsönös segítése,
nyaraló,
kocsi,
könyvek, hanglemezek,
egymás megbecsülése,
őszinteség,
szeretet,
televízió, video,
közös kirándulás barátaiddal,
karácsonyi ünnep.
14. Válaszd ki a számodra legérdekesebb újságot és abban azt a részt, amit a legszívesebben olvasnál! Válaszodat indokold is!
15. Az élő természet milyen két nagy csoportba osztható és mi a jellemzőjük?
16. Mit tudsz az élettelen anyagokról?
17. Mit tudsz az emberről?
Hol élnek?
Hogyan élnek?
Mit csinálnak?
18. Mi lenne, ha az ember minden fát kivágná, és helyére épületeket, városokat építené?
19. Te hogyan képzeled el az életet?

MEGJELENÉS ALATT LÉVŐ KIADVÁNYAINK

01. ZSOLNAI József: Értékközvetítő és képességfejlesztő program és pedagógiája. (Az 1971–1993 közötti kutatási, fejlesztési és innovációs programok és eredmények összegzése.)
Ára: 697,— Ft (ÁFÁ-val együtt)
Megjelenik: 1994. május 31-én.
02. Az értékközvetítő és képességfejlesztő program tantárgy- és óratervei a különböző iskolatípusok számára. 1–12. évfolyam. Segédlet iskolavezetőknek, helyi tantervek készítőinek és fejlesztőknek.
Ára: 616,— Ft (ÁFÁ-val együtt)
Megjelenik: 1994. május 31-én.
03. Az értékközvetítő és képességfejlesztő program cél- és tananyagrendszere az általános iskolák (4, 6, 8, 10 osztályos általános iskolák) számára. I–II.
Ára: (I–II. kötet együtt): 1500,— Ft (ÁFÁ-val együtt)
Megjelenik: 1994. augusztus 15-én.

A három kiadvány megrendelhető, illetve előfizethető az ELTE ÉKP Központjánál. (2045 Törökbálint, Köztársaság tér 8. Tel/fax: 18-51-639)

Az ÉKP HÍREK-ben közzétehető hirdetések is. Így többek között:

- álláshirdetést,
- diáküldetési lehetőségeket,
- tanszerek, taneszközök adásvételére vonatkozó hirdetéseket,
- tanfolyami szolgáltatásokat stb.

(A hirdetések díja: 500 Ft+Áfa (negyed oldal), 1000 Ft+Áfa (féloldal), 2000 Ft+Áfa (teljes oldal), 200 Ft+Áfa (apróhirdetés).)

SZÜLŐK OLDALA rovatunkban az ÉKP családpedagógiai programjával összefüggő írásokat, valamint szülők által írt — az iskola és a család együttműködését segítő, a családi neveléssel összefüggő, egy-egy szülő tanácsa (vagy szülői munkaközösség), iskolaszék működését bemutató — cikkeket, leveleket szeretnénk megjelentetni.

Első lapszámunkban egy — először 1984-ben napvilágot látott — új arculatban megjelenő, a szakszerű családi nevelést segítő kiadványról adunk ismertetést.

KISISKOLÁS GYEREK A CSALÁDBAN

(Összeállította: Zsolnai József. Szerkesztette: Kiss Éva. Echo PR. — Holnap Kkt. Veszprém, Budapest, 1994. 86 p.)

Az összeállítás a családi nevelésről szóló, Magyarországon hozzáférhető szakirodalomra épül. Feltünteti az eredeti lelőhelyeket is, hogy a szülők — a kiadványban több esetben csak jelzett — problémáknak részletesen utána nézhessenek.

A kiadvány ahhoz kíván segítséget adni, hogy a szülők jobban megismerhessék, megérthessék kisiskolás gyerekeiket. A hat fejezet az alábbiakat foglalja magában:

- I. Mit jelent nevelni?
- II. Mire nevelünk?
- III. Milyen a kisiskolás gyermekünk?
- IV. Milyen a családjában a nevelés légköre?
- V. Hogyan neveljük a családjában?
- VI. Kényes kérdések a családjában

Szemelvény a műből:

I.

MIT JELENT NEVELNI?

A nevelés látszata

- Nem nevel az a szülő, aki csak prédikál a gyerekeknek, aki állandóan figyelmezteti és fegyelmezi.
- Az sem nevel, aki gyermekét kényezteti, mindentől óvja, mindent megcsinál helyette.
- Az sem neveli gyermekét, aki indulatában, meggondolatlanul, szeszélyétől függően gyakran bünteti.
- Nem tekinthető nevelésnek, ha a szülők egymástól eltérően szigorúak vagy engedékenyek, szélsőségesen eltérő módon jutalmaznak vagy büntetnek.
- Természetesen szóba sem jöhet a nevelés ott, ahol a gyerekek nem törődnek, ahol legfeljebb csak akkor kapcsolódnak, ha „baj van a gyerekekkel”.
- S még az sem mondható nevelésnek, ha a nevelésben érdekelt szülőknek nincs önálló elgondolásuk a gyermeknevelésről, s mindent kizárólag úgy csinálnak, ahogy „az ő apjuk vagy anyjuk tett”.

Mi tekinthető nevelésnek?

A gyermeknevelés elsődlegesen *felelősségvállalás* mindkét szülő részéről. Mégpedig olyan felelősségé, amelyet tisztázott, végiggondolt és egyeztetett célok jegyében

vállalnak magukra. E felelős nevelésben érdekelt szülők (esetleg nagyszülők) közel azonosan válaszolni tudnak arra, „mire nevelnek”. (Erről részletesen a következő fejezetben lesz szó.) A tisztázott, végiggondolt célok azonban mit sem érnek, ha a szülők nem képesek *megtervezni és megszervezni*, a gyermeket is bevonva, annak tevékenységét, igazodva az egyes gyerekekhez, a gyerek fejlettségéhez, neméhez, életkorához, idegrendszeri alkatához stb. Tehát ha nem tudják tervszerűen irányítani, hogy mit, hol, mikor végezzen el feladatszerűen, hogyan alkalmazkodjon, milyen legyen a magatartása különböző helyzetekben, különböző emberekkel. De ne higgyük, hogy ez önmagában megoldás lehet! Tudnunk kell, a gyerekek akkor is tanul, akkor is nevelődik, ha nem gondolunk rá. Ha csak pusztán lát, hall: látja, hallja, felfogja, ami a családjában és a családon kívül történik. Ezek a spontán hatások olykor mélyebb nyomot hagynak a gyerekekben, mint a megtervezettek. Ezért azok a szülők nevelnek eredményesen, akik ezeket a spontán hatásokat képesek és hajlandók tudomásul venni, megfigyelni, elemezni. Akik tudják, hogy pl. a szülők körében folyó trágárságnak, nagyképződésnek, gúnyolódásnak, igénytelen szórakozásnak, avagy a könyvszeretnek, a családi ház tisztaságának kitörölhetetlen hatása van. Röviden: csak az nevel, aki tisztában van a gyermeket érő spontán hatások sokaságával és ezek ismeretében tervezi és szervezi — ismételtel mondjuk, a gyermeket is bevonva — annak az életét. Vannak szülők, akik „nem tudják, csak teszik” a dolgukat. Akik nevelnek, azokra az mondható: tudják és úgy teszik.

Az öröklésről

Több szülőben gyakran felmerül: „teljesen mindegy, hogyan nevelem a gyereket, úgyis minden attól függ, mit örökölt”. Az *öröklés* valóban nagyon fontos dolog, de sohasem feledjük: tulajdonságainak kialakításában a legdöntőbb a nevelés. Lássuk tisztán, mit örököl a gyerek. Örököli testének alakját, bőrének, hajának és szemének a színét, idegrendszerének nagyobb vagy kisebb rugalmasságát és munkabírását, jobb vagy rosszabb érzékszerveit, látását, hallását stb. A gyermek egyéniségének ezek az öröklött testi és idegi sajátosságai bizonyos hajlamot jelentenek egyes testi vagy szellemi feladatok ellátására.

Fontos tudnunk, hogy a hajlamok még nem kész képességek, hanem csak a feltételeket jelentik ezekhez. Így például az a gyermek, aki erős és rugalmas testtel született, nem szükségszerűen lesz sportversenyző, mint ahogyan a nagy intellektuális adottságokkal született gyermek sem lesz szükségszerűen filozófus vagy matematikus. Hogy

ezek a hajlamok és feltételek mennyiben realizálódnak, arról az a társadalmi, iskolai és családi környezet dönt, amelyben a gyermek él, de mindenekelőtt a gyermek nevelése a döntő.

Az öröklődés tehát kihat a gyermek lelki fejlődésére. Nem meghatározóan, hanem csupán feltételes módon. A nevelés óriási fegyver a gyermek alakításában. Hatalmas mértékben kifejlesztheti a gyermek gyenge és jelentéktelen hajlamait is. A múltból számos példát ismerünk, amikor a beszédhibás emberek a gondos és rendszeres nevelés eredményeképpen híres szónokok lettek, vagy rossz hallású emberek jó zenészek. A kiváló emberek életrajzaiból is megtudhatjuk, hogy azt, amit elértek, nem öröklött képességeiknek, hanem mindenekelőtt a következetes nevelésnek és önnevelésnek köszönhetik.

Egyes szülők súlyos hibát követhetnek el, miközben azt latolgatják, hogy gyermekük alkalmas-e valamely tevékenység végzésére. Így például, ha a gyermek valamely tevékenységben nem mutat rögtön megfelelő ügyességet, eredetiséget — pl. a rajzolásban, a tornában, zenében vagy a matematikában —, hajlamosak azt hinni, hogy a gyermek nem alkalmas e tevékenységekre. Az ilyen szülőknek tudomásul kellene venniük, hogy a valamely munka sikeres ellátására való képességet elsősorban a nevelés által lehet megszerezni. Sokszor valóban nagy türelemre és sok gyakorlásra van szükség, hogy valamely képesség megnyilvánuljon. A szülőknek azonban ilyenkor sem volna szabad reményüket vesztetniük, hanem türelmesen folytatni kellene a nevelést.

Abból, hogy a nevelés fontosabb, mint az öröklés, arra lehet következtetni: minden megoldható neveléssel. Ez így önmagában nem igaz. Az öröklődést nem szabad figyelmen kívül hagyni, tehát nem szabad minden gyereket azonosan nevelni. Mint már mondtuk, figyelembe kell venni a gyermek idegrendszeri alkatát, hajlamait (hisz ezeket részben öröklöli!), és egyénhez igazodva kell fejlődését és nevelését irányítani. Sok szülő mondja: a gyerek lusta, mint az apja; sunyi, mint a bátyja; lelkiző, mint az anyja, s ezekről azt gondolja: örökölte. *Nem örökölte, hanem tanulta.* Elleste, spontán módon követte a mintát, szándékától függetlenül. Összegezve a fentieket kijelenthetjük: *neveléssel esélyünk van mind a tanult tulajdonságok, mind az öröklött hajlamok megváltoztatására.*

II.

MIRE NEVELÜNK?

- Azt akarom, hogy a gyerelem becsületes ember legyen.
- Szeresse a munkáját, amit csinál.
- Legalább egy érettségije legyen.
- Legyen könnyebb az élete, mint nekünk volt.

A gyermek jövője és a nevelés

Nem vitás, ezek a kijelentések a gyermeknevelés céljára utalnak. Észrevehetjük, hogy mindegyik megfogalmazás más-más szándékot takar.

A nevelés céljain gondolkozni a családban annyit je-

lent, hogy képesek vagyunk fontolóra venni a gyermek jövőjét leendő életszakaszai szerint, kisiskolás korától felnőtt koráig. Megkíséreljük előre látni őt serdülőként, amint hirtelen leszakad rólunk. Elképzeljük, milyen lesz pályaválasztó fiatalembert, majd hogyan boldogul felnőttként, munkavállalóként, állampolgárként.

Ha ennyit teszünk, keveset teszünk! Nem elég a gyermek jövőjét növekedésének, fejlődésének szakaszai szerint elgondolni, valamiképp úgy kell az ő jövőjéről gondolkodnunk és gondoskodnunk, hogy valamelyest latolgatjuk azt is, milyen lesz Magyarország, Európa és a Földünk távolabbi jövője, milyen lesz húsz év múlva a világ, mik lesznek akkor a legfőbb értékek. *Aki nevel, az a jövőnek nevel.* De csak akkor, ha gyermeke lehetőségeire és a világ változásaira egyszerre figyel. Persze a jövőnek nevelni nem azt jelenti, hogy a mára, a mai világ mindennapjaira ne kellene gondolnunk. Aki igényesen nevel, a kettőt együtt teszi. Csakhogy más feladatot jelent az egyik és más a másik. Helyesen járnak el azok a szülők, akik fontosnak tartják, hogy a gyermekük egészséges, edzett (kemény kötésű), kiegyensúlyozott, nehéz helyzetekben magát föltaaláló, talpraesett legyen. De ha csak ezekre gondolnak, kevésre gondolnak. Ha csak ezek teljesülnek, nem dől el, hogy gyermekük önző, ügyeskedő, saját érdekeit hajszoló, másokat semmibevevő fiatal lesz, avagy olyan ember, akinek fontos a magyarság sorsa, az ország jövője, akinek érték a művészet, a tudomány, aki cselekvő állampolgár és demokrata akar lenni, aki igényt tart a köz dolgaiba való beleszólásra, aki nemzeti létünkkel szemben vagy a kultúra nagy alakjaival kapcsolatosan nem cinikus, vagy aki egyéni érdekein túl kész konfliktust fölállalni olyasmieért is, hogy pl. a környezetünk ne legyen szemetes stb.

A nevelés céljáról

Édeskeves tehát annyit célul kitűzni, hogy legyen gyermekünk bátor, becsületes, jó ember, legyen külön az élete, mint a miénk. A nevelés lényegéről szólva már mondtuk: nem nevel az, aki gyermekével kapcsolatosan a célokot nem tudja árnyaltabban megfogalmazni (rövidebb és hosszabb távra), ebből következően a tevékenységeket sem tudja megtervezni számára. Családjában így legfőljebb csak *nevelődik* a gyerek, s maga sem lehet biztos, hogy merre, milyen irányban, s hogy mikor fordul szüleiével szemben, mikor azonosul velük. Nyilvánvaló, a szülők — tekintve, hogy nem pedagógusok, nem az oktatásügy szakemberei — nem tehetnek arról, hogy a kívánatos nevelési céljaikat nem feltétlenül képesek árnyaltan, gyermekük teljesítőképességéhez igazodóan megfogalmazni. Esetünkben — a képességfejlesztő programban — azonban más a helyzet. Magunk az iskolakezdés pillanatától ehhez segítséget adtunk, és adunk ezután is. De nemcsak mi tesszük ezt! Sok-sok pedagógiai kiadvány, a Gyermekünk c. folyóirat, a napilapok, hetilapok pedagógia rovatai, a rádió és a televízió számos adása segít napjainkban a szülőknek a célok helyes megtalálásában, az értékekre nevelésben, a pedagógiai tisztánlátásban. Csak élni kell velük.

A DIÁKTÜKÖR-ben a diákokról (kis és nagy iskolásokról) szóló cikkeket és diákalkotásokat jelentetünk meg. Első lapszámunkban diáktársra mutatja be egy riport keretében a felvétel nélkül egyetemre kerülő *Rumbold Évát*, aki az OKTV magyar nyelvi döntőjén második helyezést ért el. Részletet közlünk a helyezett pályamunkából is.

FELVÉTELI NÉLKÜL EGYETEMISTA: RUMBOLD ÉVA

Rumbold Éva, a Kísérleti Gimnázium 12.a osztályos tanulója az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen magyar nyelvből második díjat nyert.

- Mit jelent számodra, hogy az összes induló középiskolás közül második lettél?
- Szinte hihetetlen, még most sem tudom felfogni.
- Ha jól tudom, tavaly is indultál ezen a versenyen...
- Igen, harmadikosok és negyedikesek indulhatnak. Akkor tizenegyedik lettem.
- Mesélj egy kicsit részletesebben a versenyéről!
- Három témából lehetett választani, és egy 20–30 oldalas pályamunkát kellett készíteni novemberi határidőre.
- Milyen témát választottál?
- „A reklám nyelvi, szemiotikai és társadalmi vonatkozásai” volt a dolgozatom címe.
- Mi történt ezután?
- Az első fordulón egy négyórás zárthelyi tesztet kellett megoldani. Nyolcvanra jutottunk a második, a megyei fordulóra, ahol ismét egy négyórás zárthelyi tesztet mérték le a tantárgyi tudásunkat. Ebben a fordulóban egyedül vettem részt Pest megyéből, ugyanis egyedül jutottam tovább.
- Mesélj a legizgalmasabbról, a döntőről!
- Április 18-án rendezték meg a döntőt, ahová a legjobb 22 versenyző jutott el. Ez szóbeli meghallgatás volt.
- Kik előtt kellett szerepelned?
- A zsűri tagjai nyelvészek, egyetemi tanárok voltak: Wacha Imre, Graf Rezső, Bencédy József, Kovács Ferencné és Szende Aladár. A versenyt közjegyző hitelesítette, aki például arra vigyázott, hogy a versenyzők nevét, iskoláját ne tudják a bírálók, csak pályamunkájuk jellegét.
- Hogyan dőlt el a végső sorrend?
- Az összpontszám — tehát a tesztek, a pályamunka és a szóbeli döntőn kapható pontok összege — alapján.
- Kik vettek még részt a döntőn?
- Miskolcra, Kecskemétre, Győrből, a Budapesti Evangélikus Gimnáziumból, az ELTE Radnóti Miklós

Gyakorló Gimnáziumából jöttek a versenyzők. Az első díjat egy pécsi lány nyerte, ő is negyedikes.

- Hogyan készültél a versenyre?
- Augusztustól április 18-ig tartott a munkám. A pályaműhöz sok folyóiratot és könyvet olvastam, reklámszakemberekkel konzultáltam, videóra vettem TV-reklámokat; szlogeneket; sajtóhirdetéseket gyűjtöttem. Ezután vázlatot készítettem, majd kéthónapos kemény munkával készült el a harmincoldalas pályamű, amelyre bírálóm maximális pontszámot adtak. (Ebből a munkából egyébként hosszabb részlet olvasható majd iskolánk antológiájában, amely szeptember körül jelenik meg.) A pályamunka megírása mellett pedig nyelvészetből is készülnöm kellett.
- Kaptál segítséget tanáraidtól?
- Igen, könyveket, cikkeket kaptam tőlük, és utólag bírálták munkámat, de a pályaművet teljesen önállóan írtam.
- Hogyan fogadta a sikert a környezeted?
- Az iskolában nagyon sokan gratuláltak, amit ezúton is szeretnék megköszönni. Otthon is nagy volt az öröm, hiszen ez az eredmény automatikus felvételt jelent az egyetemre (az első 10 helyezett számára).
- Hová jelentkeztél?
- Az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar szakára. Ez a képzés felel meg leginkább érdeklődéseimnek, céljaimnak. Ezúton is szeretném megköszönni azt a hatalmas türelmet és támogatást, amelyet kaptam, elsősorban magyartanárómnak, Zsolnai Józsefnek; osztályfőnökömnek, Bánky Juditnak, továbbá Németh György és Kazal Ervin tanár uraknak. Édesanyámnak is köszönetet mondok, aki biztosította számomra a felkészüléshez szükséges körülményeket. És köszönöm mindenkinek, aki szurkolt értem.
- Én is gratulálok, és köszönöm a beszélgetést.

A riportot készítette:
Göbel Júlia

*Az 1994/95. tanévben immár 7. évadját nyitó törökbálinti
ISKOLAGALÉRIA ÉVADKEZDŐ KIÁLLÍTÁSÁT
az ÉKP-s iskolák diákjainak alkotásaiból rendezi meg.*

*A kiállítás szervezői
1994. augusztus 15-ig várják
az egyes iskolák által előzsűrizett
gyermekalkotásokat*

A kiállításon szerepelni lehet:

- grafikákkal,
- nyomatokkal,
- festményekkel,
- kollázsokkal,
- egyes technikával előállított képekkel,
- objektakkal,
- plasztikákkal,
- fotókkal.

A beküldendő — lehetőleg A/4-es, A/3-as képeket paszpartuzva, a térbeli alkotásokat biztonságosan csomagolva, átadási-átvételi jegyzékekkel ellátva fogadja az ISKOLAGALÉRIA. A jegyzéken legyen feltüntetve az alkotás azonosító jele (amelyet az alkotás hátoldalán — plasztikák esetében: talpán — maradandó módon szintén jelölni kell), az alkotó neve, az alkotás címe, keletkezési éve, technikája, mérete; a rajztanár neve és a beküldő iskola címe.

A kiállításra kerülő alkotásokat az ISKOLAGALÉRIA munkatársai képzőművészekből és művészetpedagógusokból álló zsűrivel fogják kiválogatni.

A tervezett kiállítás előre láthatóan 1994. augusztus 20-tól szeptember végéig tekinthető meg Törökbálinton. Ezt követően „vándorkiállítás” jelleget ölt. Azaz kérhetik és kiállíthatják az ÉKP-s iskolák. (Az erre vonatkozó igényeket szintén augusztus 15-ig fogadja a törökbálinti ISKOLAGALÉRIA.

Granasztói Szilvia
a törökbálinti ISKOLAGALÉRIA vezetője

RUMBOLD ÉVA

A REKLÁM NYELVI, SZEMIOTIKAI ÉS TÁRSADALMI VONATKOZÁSAI

BEVEZETŐ

A versenykiírásban megadott téma idén is természetesen többszáz oldalas, évekig íródó mű címe lehetne. Ezt a tág témát le kellett tehát szűkítenem az alábbi szempontok szerint: tudatosan koncentráltam a reklámra „itt és most”, a manipuláció kérdésére, a reklámadaptációra, a reklám mint társadalmi problémára.

Az itt közölt részlet pedig a szűkítés szűkítése, néhány kiemelt fejezet, a pályamunkám eredeti terjedelmének mintegy harmada.

A téma kiskorom óta vonz, mindig lelkesen néztem a reklámfilmeket, sokat gondolkoztam hatásuk titkain. A reklám művészete a nyelv- és társadalomtudományok sajátos elegye. A reklámszakembernek hasznos, ha járatos a pszichológiában, a szociológiában, a közgazdaságtudományban; jó, ha ért a nyelvészethez, a képző- és filmművészethez, a szemiotikához és mindezekben túl szüksége van egyéniségére, kreativitásra, intuícóra és szerencsére is. Sok kihívással kell tehát szembenéznie annak, aki jó reklámot akar alkotni. A reklám szemlélőjeként, bírálójaként pedig izgalmas feladat a hatás, a befolyásolás titkának kutatása, és szabadon használható a kritikai érzék.

Nagyon érdekel a szociológia, érdeklődésemet a negyedik osztályban kezdett tantárgy, a társadalomismeret keltette fel. A szociológián belül a fogyasztói társadalom működése foglalkoztat legjobban. A fogyasztói társadalom gazdasági rendszerének eszköze pedig a reklám, a piacbefolyásoló tényezők közül a legfontosabb.

Nyelvészeti szempontból is izgalmas téma a reklám: hűen tükrözi és erősen formálja is mindennapjaink nyelvhasználatát. Nagyszerűen kimutathatók a reklámszövegeken, azok érvelési stratégiáin korunk jellegzetes tünetei: az áltudományos, sosemvolt kutatásokra hivatkozó mosópor- és fogkrém reklámokon a célcsoport műveltlensége; a „mindenki ezt használja — használja Ön is” — típusú érveléseken a tömeghez való csatlakozás igénye, a kollektívizmus.

Az előkészítő munkák, a forráskutatás és anyaggyűjtés folyamán izgalmas könyvtári kutatómunkát végeztem, körülbelül kétszáz reklámszlogent gyűjtöttem, érdekes és elgondolkoztató problémákkal talákoztam, sok emberrel beszélgettem.

A pályamű írása közben fejlődtem abban, hogy szavakkal tudjam közölni gondolataimat. A munka fokozta érdeklődésemet a nyelvészetre, a szemiotikára és a szociológiára. Igazán élvezettel, sőt, szenvedéllyel dolgoztam, megtapasztaltam, milyen lehet az, ha az ember munkája egyben a hobbija is. Értőbb szemmel nézem-hallgatom-olvasom a reklámokat, jobban tisztában vagyok veszélyeivel, negatív jelenségeivel. Nagy élmény volt további munkám során környezetem, családom, barátaim és tanáraink türelme, megértése.

Dolgozatomban először három szempontból (nyelvi, szemiotikai és társadalmi szempontból) értelmezem röviden a reklám fogalmát. Ezután felhívom a figyelmet néhány statisztikai adattal a reklám gigantikus voltára, szerepére mindennapjainkban. Kitérek Amerikára, mint a reklám hazájára, majd reklám és szemiotika vonatkozásait vizsgálom. Ezután írok a reklámról „itt és most”, a reklámban megjelenő értékrendről, a magyar reklámpár változásáról; néhány konkrét példát elemzek nyelvi szempontból a reklámszövegek nyelvi eszközeinek felsorolása után. Majd befejezésként a három, számomra legégetőbb és legelgondolkoztatóbb problémáról írok: szexualitás és reklám; művészet és reklám; társadalmi problémák és reklám.

Az utószóban pedig kifejezem: nem lenne igazságos a reklámot okolni a leírt negatív jelenségekért, mert a reklám önmagában nem létezik; a fogyasztói társadalom gazdaságának eszköze.

Munkám önálló eredményének tekintem a gyűjtésen alapuló, konkrét kritikákat, a dolgozat szubjektív hangvételű problémafelvetéseit, a reklám által sugallt értékrend értékeinek felvonultatását, a téma — kissé esetleges — keretek közé szorítását, valamint a reklámon túli mondanivalót, a felszólalást a manipuláció, a gépiesség, a pénz hatalma ellen.

MI IS A REKLÁM? HÁROM MEGKÖZELÍTÉS — HÁROM VÁLASZ

„Ha társalogni kívánsz velem, előbb definiáld a fogalmadat”¹ — így Voltaire.

Mivel a következő oldalakon a reklámról lesz szó, ebben a fejezetben megkísérlem körülhatárolni, mi is ennek a szónak a jelentése. Nem idézhetem egyszerűen a marketing alapkönyveinek meghatározásait, hiszen munkám nem szakmai szemmel nézi a reklámot — kellő hozzáértés híján nem is vállalkozhattam erre, igaz, céloim sem ez volt —, hanem nyelvészeti, szemiotikai és társadalmi megközelítésű helyzetképet ad, bírál és elmélkedik.

A szakkönyvek definícióiból² tehát kiválogattam a reklám legfontosabb ismérveit, ezeket pedig beillesztettem a kommunikációelmélet fogalmai közé, és megfogalmaztam a nyelvészeti megközelítésű meghatározást:

A reklám nyilvános és egyirányú kommunikációs aktus, mely egy cég vagy személy mint feladó és a tényleges vagy potenciális fogyasztó mint befogadó között zajlik le valamely tömeghatás kiváltására alkalmas vizuális vagy audiovizuális csatornán (sajtó, televízió, rádió, plakát, nyomtatvány, fényreklám, kirakat, az áru csomagolása, élőszó, kiállítás, reklámajándék) keresztül. Az üzenet tájékoztatja a címzettet a cégről, az általa előállított vagy forgalmazott termékről vagy kínált szolgáltatásról, illetve többé-kevés-

bé befolyásolja is: ha új igényeket nem is alakít ki benne, a már meglevő szükségletet mindenképpen ösztönzi, és megkísérel pozitív attitűdöket és preferenciát kialakítani a hasonló rendeltetésű, konkurens árukkal és szolgáltatásokkal szemben — leginkább azzal, hogy a termékéhez motiváló, szimbolikus környezetet, image-t teremt.³ A reklám tehát csökkenti a vásárló bizonytalanságát és megkönnyíti a választást, ám ezt mindig a reklámozó érdekében — forgalom- és nyereségnövekedéséért — és költségére teszi.

Max Bense szerint „az információknak tekintett reklám nem más, mint az árunak értékévé váló átalakítása”⁴. Tehát a cég árúja a reklám által válik a fogyasztó tudatában értékévé.

Ha a reklámot szemiotikai szempontból figyeljük, megállapíthatjuk, hogy nyelvi (szavak), vizuális (képek) és auditív (zene, hangeffektusok) jelek sorozatából áll, és maga is jel.

Társadalmi szempontból a reklám a szervezett szabályozás, a társadalmi érdekcsoportok által gyakorolt ellenőrzés eszköze, piacbefolyásoló tényező, közvetítő funkció a társadalmi újratermelés során a termelés és a fogyasztás között.⁵ „A reklám a fogyasztói társadalom kultúrája, néha népművészete, a társadalom önbizalmát tükrözi, főleg a képi szimbólumok segítségével.”⁶

Ez tehát a reklám — elvben. De mivé válik, amikor nem definiálható fogalom már, hanem hatalmas, létező, mindennapi valóság? Akkor lesz a tájékoztatás funkciója kivehető, gigantikus információözzön, a befolyásolás pedig erőszakos manipulációvá, félelmetes hatalommá.

A REKLÁM: HATALOM

„A fő hatalmi csoportok, amelyek közt a leglátványosabb helyet a szervezett üzlet foglalja el, egyre inkább a propaganda segítségével manipulálják a tömegeket a közvetlenebb ellenőrzési technikák helyett. Az ipari szervezetek már nem kényszerítik a nyolcéves gyerekeket, hogy napi tizennégy órán át dolgozzanak a gép mellett, rafinált propagandaprogramokkal foglalkoznak. (...) Úgy tűnik, hogy a gazdasági hatalom csökkentette a közvetlen kizsákmányolást és a pszichológiai kizsákmányolás finomabb változata felé fordult, amelyet nagyrészt a tömegkommunikációs eszközök közvetítette, szétterjedő propaganda válósít meg.”⁷

Nos, hogy ez a propaganda mennyire terjed szét, azt igazolja néhány adat: manapság egy átlagos tempójú életet folytató európai polgárt egyetlen nap alatt mintegy 1200 reklámhatás ér⁸ — reggel a rádióból, az utcán a buszok, villamosok oldaláról, az óriás-plakátokról, a kirakatokból, a fényreklámokról, hazatérve az újságokból, este a televízióból, hogy a postaládájába szórt nyomtatványokat ne is említsük. „A gyerekek kívülről tudják a szövegeket, a nagymama kimegy a konyhába, a papa újságjába menekül, ám onnan meg egy egészoldalas hirdeti az autósodát: nincs menekvés.”⁹ A reklámkutatók szerint mire egy amerikai gyerek 12 éves lesz, már 200.000 tévéreklámot látott¹⁰, tehát még mielőtt tudatában lehetne a reklám befolyásoló szándékának és — különbséget téve a reklám vázlatos, csillogó világa és a valóság között — megfelelő

immunitás alakulhatna ki benne a manipulációval szemben, agyában már olyan mélyen gyökereznek a reklám mítoszai, a „boldogság egyenlő birtoklás” törvénye, hogy tizenéves korára ez „hatásosabban motivál és manipulál, mint a közvélemény hagyományos formái: a család, a valóság, az iskola, a sajtó.”¹¹

A nyolcvanas évek végén a kapitalista világ összes reklámköltségei elérték a 200 milliárd dollárt évente¹². „A teljes hirdetéspiactot 620 milliárd dollárra becsülik (The Economist, 1990. jún. 9.)”¹³ Amerika legnagyobb bálványai: Tine Turner, Michael Jackson, Kim Basinger, Cindy Crawford, Woody Allen — és még hányan — kerestek súlyos milliókat reklámszerepléssel. A sajtó, a televízió- és rádiócsatornák fennmaradása is a hirdetési díjak függvénye.

A reklám és egyik „oldalhajtsága”, a videoklip korunk kultúrájának szerves része, „beszélgetésfenntartó elem”, „idióma, ami olajozza a társalgást, érzékelteti a kort és a helyet”¹⁴. Mintákat és értékeket állít a befogadók elé és szentesíti, megerősíti azokat; a gondolkodásmódra, a viselkedésre hat: „Ahogy a koolguy-ok* a Bud Light** reklámban a sivatagban összecsapják a kezüket, azt a tökéletes koreográfiát látod nap mint nap az utcán esetlen kivitelben.”¹⁶ (...)

AMERIKA: A REKLÁM HAZÁJA

Farkas Zsoltnak a Levél New Yorkból című írása¹⁶ megdöbbentően közeli, szubjektív és kritikus kép a mai Amerikáról. Stílusában ott bujkál a tekintélyt nem ismerő, mindent megkérdőjelező és összezavaró „kisördög”, kijelentései — bár hatalmas műveltségre támaszkodnak — a lázadó hangvétel miatt szükségképpen végtelensek és hevesek, tudományosnak aligha nevezhetőek, már csak azért sem, mert mint személy, mint arc kiált az arctalan tömeg, a Gép ellen, mássága (európaisága — magyarsága) által szinte hőssé magasztosul, sarkos ellentétként a kétszáznyolcvanmillió Amerikának. Mindezek ellenére fontosnak tartottam idézni néhány elgondolkoztató mondatát.

„Megvenni — eldobni. Megnézni — elfelejteni. Megenni — ...”¹⁷ (Kipontozás tőlem — ő kiírja.) „Ennek a 'kultúrának' a reklám a legtokéletebb költészete.”¹⁸ A jólét és birtoklás mint elsődleges érték: „being is having, more and more, having for having's sake.”¹⁹

„Állandóan ajánrozní próbálnak engemet. Én vagyok a fizetőképes kereslet. Arctalan arc vagyok a tömegben, aki különlegesnek akarja hinni magát (...). 'This is special made for you.'**** 'It's just for you. Not for them.'***** (...) A reakció (...) — ó, Karl, te szegény széplélek — nem felháborodás, a döbbenet, a 'humanizmus', a romantika hangja: 'Végsőkig elvetemült vagy. Senki vagyok számodra. Egy zseb vagyok számodra, amelyben bankók lapulnak. Semmi más. Szégyelld magad, te elembertelenedett.' Nem. A szégyen annak az osztályrésze, akinek nem elég

* = cool guy, vagány fickó

** = Budweiser Light Beer, gyenge sör

*** Vagyunk, hogy birtokoljunk, még többet és többet, hogy birtokoljunk a birtoklás szenvedélyéért.

**** Ez csak neked készült.

***** Csak neked. Nem a többieknek.

vastag az a bizonyos bankóköteg. Egy ember társadalmi megítélésének legfontosabb kritériuma ez.”²⁰

„Everybody wants my Cocoa-Krispies!* — éneklük boldogan, agyamosá szerűen naponta százszor. Mi az a Cocoa-Krispies. Mindegy. Ha megveszed, mindenki irigyelni fog érte. Persze mindenki megveheti. Hopp. Talán már el is érkezünk a logikai végkonklúzióhoz: vegye meg mindenki.”²¹

„Bizonyos, hogy a világ leginflálódottabb nyelve az amerikai. Minden lukból szuperlatívuszok ömlenek. The most, the largest, the greatest, the best-selling.”²²

„Működik a Gép.

Ó, Gép. Tégy csavaroddá minket.”²³

A REKLÁM ITT ÉS MOST

Magyarországon a hatvanas és hetvenes évek hiánygazdaságában a cégeknek költséges szórakozás, legfeljebb presztizskérdés volt a reklámozás, mely — konkurencia híján — nagyrészt a tájékoztatást szolgálta. Ma, a politikai és gazdasági rendszerváltás után, a piacgazdaság felé vezető úton a reklám szinte létkérdés. Megszűnt a hiánycikk fogalma, a széles kínálat, az árubőség miatt a vállalatok elszánt harcot folytatnak vásárlóikért. Újra meg újra korszerűsítik termékeiket és intenzív reklámtevékenységet folytatnak.

A fejlett tőkés világ nagy cégei terjeszkednek: részben vagy egészben felvásároltak problémákkal küszködő magyar vállalatokat, és jelenleg a hazai piac jelentős hányadát uralják. A külföldön népszerű termékeket az ott bevált reklámokkal vezették be a magyar kereslet számára, illetve hirdetik azóta is. A váltás tehát a reklámszakmában is megtörtént, a fogyasztói társadalmon alapuló gazdasági rendszer megjelenése sajátos, a hazaitól lényeges kérdésekben eltérő reklámkulturát hozott magával. Melyek ezek a különbségek?

Először is, a szocialista és a nyugati reklám „más nyelven beszél.” A fejlett vizuális technika segítségével a reklám fő jelrendszere már nem a nyelv, hanem a kép, a látvány. Az informálás egy kép felvillantásával sokkal gyorsabb, feldolgozhatóbb, kifejezőbb és hatásosabb — érzelmeket keltő — lehet, mint a szavakkal, ezenkívül ez a jelrendszer nemzetközi. Míg a hazai reklámszakma nagyjai az utóbbi években leleményes reklámszövegeken és lefordíthatatlanul frappáns szlogeneken törték a fejüket, addig nyugati kollégáik a fényképpel és a filmmel való információközlés és hatáskeltés mesterei voltak. „Fabulon a bőre öre”, „Hat hét hit és hat” — hallhattuk a recsegő rádióból, a fekete-féhér tévéből. A nyugati fogyasztók agyát ugyanekkor mesés alpesi tájon legelésző tarka tehének, sőt egy adott autótípus előnyeiről társalgó orrszarvúk képei bombázták. A mai magyar olvasó a folyóiratokat lapozgatva a tartalomra és formára nézve is profi minőségű, igényes reklámfotókkal találkozhat. A képi ötlet, a humor szükségképpen háttérbe szorítja a nyelvi leleményt, a meggyőzés eszköze nem annyira a szó — olykor

csak a márka azonosítását szolgálja —, mint a hófehér, pihe-puha ruhák vagy a tündérien kacarászó babák látványa.

A másik fontos különbség a reklám mennyisége, elkülönítettség, kivédhetőség. Néhány éve a televízióban a műsoroktól teljesen függetlenül láthattunk csak olykor egy-egy beékelt, szigorúan ötperces reklámblokkot, ezt a műsorismertetésben is közölték. Ma már ezeken a sűrűn jelentkező blokkokon túl minden rendszeres programnak (filmsorozatok, vetélkedők, Friderikusz-show stb.) külön reklámszignálja van, ez jelzi a műsor előtt, alatt és után leadott rövid „agymosást”. Amíg az ember a Knight Riderre készülődve elhelyezkedik a fotelben és elrágcsál ezt-azt, értesülhet a legújabb tudományos kutatások alapján összeállított samponokról, kutyaedelekről, valamint készpénzünk biztonságba helyezésének legjobb módjairól. De a reklámozók más, közvetettebb formákat is találnak: se szeri, se száma a televízióban és a rádióban a szponzorált műsoroknak. Óriás reklámplakátok jelentek meg az utcán — a reklám mindenholnan elér minket.

Harmadszor: a közvetlen felszólítás, az „egyenes beszéd” — Egye! Vegye! Használja! — eltűnt a reklámszövegekből. Ennél jóval rafináltabban, érzelmi tényezővel, asszociációkeltéssel ösztönzik a fogyasztót. „Már régen nem a tudat a célpont. Régen nem az intellektus a tét.”²⁴ A reklámnak „nincs mit mondania az értelemnek (...), a lelket, a habitust, az egész személyiséget akarja meghódítani és elvarázsolni.”²⁵ A reklám szereplői többé nem rábeszélnek, hanem: „Kijelentenek. Önkifejeznek. Állást foglalnak. Tanúságot tesznek.”²⁶ Ahogy a meggyőzött hölgy az OMO reklámjában a szemünkbe esküszik: „Én ezentúl csak ezt használom”, azzal minden más mosópor használatát az immoralitás szférájába utalja át.²⁷ Ezek a szimpatikus emberek csatlakozásra, azonosulásra készítenek. Ők a hétköznapi névtelen hősei, a tömegbe simulás, az egyformaság megnyugtató érzésének esélyét kínálják. Nekem is ez a mosópor kell és én is lépést akarok tartani a fejlődéssel! „Ugyanolyan vagyok, mint bárki más! Én csak egy vagyok a sok közül! Belőlem tizenkettő egy tucat!”²⁸

A nyugati cégek tehát a nyugati termékeket nyugati módszerekkel népszerűsítik — keleten is. A magyar reklámügynökségek emiatt túlnyomórészt reklámadaptációval foglalkoznak, a tehetséges hazai szakemberek legjobb ötletei a fiókokban maradnak. Külföldi ügyfeleik nem ritkán ragaszkodnak az eredeti változathoz, mert bíznak a náluk bevált taktikában, és így megtakaríthatják a módosítások költségeit is. A Swatch vagy a Divergo Jeans még a szlogent sem fordította le. De a tükörfordítás sem hidalja át a két ország kultúrájának másságát, az erkölcsök, a tabuk, a szokások, az attitűdök, a gondolkodásmód, az asszociációs körök különbségeit. „Másképp reagál a frizsiderreklámra az eszkimó, és másképpen a pigmeus.”²⁹ Egy múlt századvégi gúnyrajz — amely a második ipari forradalom, a világ gazdasági hatalmak által történő felosztása, a gyarmatosítás idején készült — élesen karikírozza ezt a jelenséget: a harsogó, Pears szappant reklámozó hirdetőtáblák és a bennszülöttek zárt világának ellentét. Ma már persze korántsem ilyen mértékű a különbség kultúra és kultúra között, az ún. első világ határozottan egy egységes, nemzetközi kultúra felé tart, de az óvatosság, az

*Mindenki irigyli a Cocoa-Krispies-emet! (= kakaós ízesítésű gabonapehely)

**A legtöbb, a legnagyobb, a legnagyobb, a legnagyobb.

alkalmazkodás most sem árt. Nem tudhatja például egy francia, parfümöt hirdető cég, hogy erotikával telített reklámja nem kelt-e a fogadó országban megbotránkozást. Egy másik példa: a Kent cigarettát egy időben Tomi Ungerer szellemes reklámgrafikáival hirdették. Ezeknek a rajzoknak a fő motívuma egy táskából, zsebekből cigarettát lopkodó, tekergő hosszú kéz volt. Ez a kampány olyan sikeres volt, hogy az egész világra ki akarták terjeszteni. Szaúd-Arábiában azonban, ahol a tolvajlásért ősi szokás szerint kézlevágás jár, érthető módon nem fogadták lelkesen a humoros ötletet.³⁰

Ha tehát a külföldi reklámozók megfelelő hatást akarnak elérni Magyarországon, elengedhetetlen, hogy a fenti különbségeket figyelembe vegyék, és bízva az itteni szakemberek hozzáértésében engedélyezzék a szükséges változtatásokat, netán speciális, a helyi viszonyokhoz alkalmazkodó stratégia kidolgozását. (...)

Sajnos, a „reklámgyarmatosításnak” is nevezett folyamat és a sok azonos rendeltetésű, hasonló előnyökkel rendelkező áru megjelenése a reklámban monotonitást, közhelyek ismételtetését hozta magával. Gépies, jól ismert fordulatokat hallunk nap mint nap. „...Oly korban élünk (...), amikor minden egyes mosópor jobban mos, mint a többi hagyományos. (...) Amikor a különféle nevű bőrápolók biomolekuláris tudományossággal zsírozzák össze a hölgyek bőrét.”³¹ (...)

A Bip mosogatószer hirdetése tudatosan száll szembe az uralkodó érvelési stratégiákkal. Egy kedves, hétköznapi szép arcú nő állítja: „Ezt VÁLASZTOTTAM. Mert bevált. Persze van flancosabb flakon és biztos van 'különlegesebb' összetétel. Én évek óta mégis ezt használom. Kellemes és tartós az illata. És mert nem vagyok saját pénzem ellensége. Gondolom, más sem.” A reklám alkotója, a Hat reklámügynökség vezetője, Havasi Raymond mondta: „Ez utóbbi azért is kedves nekünk, mert általa adhattunk egy fricskát azoknak az adaptációra építő cégeknek, amelyek az én mosóporom jobb, mint a többieké” bizonygatásának csapdájába estek.”³²

ÉRTÉKEK

A reklámban ábrázolt világ tükrözi a valóságnak, de éppen ezért vissza is hat rá: megerősíti, tudatosítja a fennálló társadalom értékrendjét, formálja a kollektív tudatot (a kifejezés durkheimi értelmében). Nemcsak a reklámozott javak a hű képei a mai ember értékeinek, vágyainak, hanem az a közeg is, amelyben ezek megjelennek: a reklám ígérete, érvrendszere.

Szóljunk mindenképp a jólétről mint elsődleges értékről. „... 'rich, famous and powerful'” — Amerikában ez egyet jelent...³³ A „jóléti társadalom” megnevezés mutatja meg, hogy ez az az érték, amelyen az egész gazdasági rendszer alapul, és ennek a rendszernek a része a reklám. Ebben a társadalomban a reklám a hirdetett termékek megszerzését a boldogság kulcsaként tünteti föl, és a mai ember szemében csakugyan nagy cél az alapvető egzisztencián túli javak birtoklása. Az egyik ilyen vagyontárgy a gépkocsi. („Lehet-e élni nélküle?” Renault Clio) De a

jólétről szólva említünk kell a testápolás kultúrájának hihetetlenül magas szintre való fejlődését. Magyarországon a legtöbbet reklámozott áruk között toronymagasan a kozmetikumok vezetnek.³⁴

A reklámok gyakran egy olyan világot ábrázolnak, amelyben az ápolat, jólöltözött szereplők gyönyörűen berendezett házaikban élnek, pompás autókön fényűző partikra száguldanak és így tovább. Ez az életstílus szerzte a világon a lakosság csupán elenyésző hányadának valóság, a túlnyomó többségnek megmarad, mint cél, mint motiváció. (De azoknak a keveseknek sem egészen olyan, mint a reklámban. A reklám ugyanis „egy álomról dalol, amelyben az ember elveszti a hétköznapi szennyt, bosszúságát, szegénységét, amelyben csak jó, jobb és legjobb (...) létezik.”³⁵

A jólét értéke nyilvánul meg az olyan reklámokban is, amelyek a termék ára és a vásárló presztízse közötti összefüggést helyezik előtérbe, s azt sugallják: igaz, hogy sokba kerül, de így legalább különbözöl azoktól, akiknek nincs rá pénzük.³⁶

A család a másik fontos érték. Szinte biztos a hatás, ha a reklámfotókon és -filmekben a termék háttéréül egy szépen berendezett, otthonos lakásban élő többgenerációs, meghitt család hangulata áll. A Douwe Egberts kávé, a Maggi vagy a Knorr levesporok reklámjai arra törekszenek, hogy a befogadóban a termék és a családi idill asszociációja rögzüljön. A hirdetett áru így bevonul életünk intim területére. A reklámozók gyakran élnek ezzel az eszközzel, és sokszor használják a szülő-gyermek viszonyt ahhoz a közeghez, amelyben a termék megjelenik. Kézenfekvő az anya és gyermeke kapcsolatának ábrázolása pelenka, babakozmetikumok, gyermektápszerek, édességek, játékok reklámozásánál. A Nestlé csokoládé — „a vonzás hatalma” — a nevelés, a jutalmazás bűvészi eszköze, hatására a kisfiú a rendetlen szobát sürgősen rendbe rakja. De a család motívuma szerepet kap egyéb, a háztartásban használt termékek hirdetésében is. Például amikor a kíváncsi gyerek kérdésére az anya elmagyarázza, miért cserélte ki a régi fogkrémet a Colgate-re. Vagy az a jelenet, amikor a munkából hazatérő, izzadt, piszkos ruhájú apát fogadja a felesége és a fia, az anya pedig azonnal „kezelésbe veszi” a Tix textilöblítővel a ruhát. „Mint anya, mindenre kell gondolnom. Az olajsütésnél is” — a Tefal a reklámjában a gondosan megválasztott olajsütő és a mintanya asszociációjára épít.

A biztonság a harmadik nagy érték, az emberi élet, a vagyon biztonsága. Bankok, biztosítótársaságok, autógyárak nagy érve ez. „Biztos kötés. Hungária Biztosító.” „Volkswagen. Biztos lehet benne.” „Életünk védelme elemi ösztön. Fiat Tempra. Átölel a biztonsága.” „Amikor emberletekről és pótolhatatlan értékekről van szó, nem tehetünk engedelményeket. Schrack tűzjelző rendszer.”

A társadalom individualista vagy kollektivistá voltától függően a különbözés vagy a többiekhez való hasonlóság is érték: LÉGY OLYAN, MINT SENKI MÁS VAGY légy olyan, mint az összes többi.

A szépség és fiatalság kultusza nyilvánul meg a kozmetikai cikkek széles választékában és a már említett tömeges reklámozásban. A reklám hősei többnyire fiatal, szép testű emberek, akik külsejükkel nagyon erős mintákat teremtenek és hordoznak. A boldogság és a szépség asszociációja

*gazdag, híres és hatalmas

elválaszthatatlanul összeforr a reklámban, ez könnyen vezethet a külsőségek túlhangsúlyozottá válásához, személyiségtorzuláshoz. Az Egyesült Államokban a fiatal nők jellemző pszichés betegsége az anorexia, a tartós, kóros étvágytalanság és soványság, amely egyszerű fogyókúrás diétával indul, ám a nő úgy érzi, sosem éri el az áhított célt, a reklámhölgyek, fotómodellek és manökenek karcsúságát, és a hozzájuk való hasonlóság vágya olyan erős benne, hogy képtelen abbahagyni az éhezést. (...)

FÉRFI ÉS NŐ A REKLÁMBAN

„Gillette. Férfiasan tökéletes.” Ma a reklám férfi sportosak, ápoltak, elegánsak, gyengédek és jókedvűek. Eltűnt a nyolcvanas évek zord, borostás, izzadságszagú, reszelős hangú, „vadnyugati” típusa, amely például a Camel cigarettareklámokban tűnt fel gyakran. Az Old Spice férfiparfum reklámfilmjében a kedves hangú, jóképű fiú szerint „attól, hogy mindent megteszel a sikerért, még nem kell büdösnek lenned!”

A nők a németektől adaptált reklámokban kivétel nélkül gondos és csinos háziasszonyok, fő gondjuk, hogy mosott ruháik minél tisztábbak és illatosabbak legyenek. A másik típus, a dolgozó, öntudatos nő például a L'Oréal filmjeiben jelenik meg. Valószínű azonban, hogy a feminista mozgalmak lecsillapodásával, de a már elért eredmények megtartásával a jövő asszonya nem sorolható egyik kategóriába sem: hivatását sikeresen gyakorló nő, feleség, háziasszony és családanya akar lenni egy személyben.

A REKLÁM NYELVI VONATKOZÁSAIRÓL

Már szóltam arról, hogy a reklámban a nyelvi közlés jelentősége visszaszorult a képi közlés javára. Ennek ellenére a nyelv fontos szerepet kap a reklámban, hiszen a társadalom teljes kommunikációs rendszerének még mindig a legfontosabb változata.³⁷ Rádióreklámok esetében csak a nyelv lehet a közlés eszköze, de egyéb reklámhordozók esetében is a kép és a szöveg együtt fokozottan hatásos, főleg ha tartalmukban kiegészítik egymást, sőt gyakran a szöveg magyarázza a látványt. Egy szöveg nélküli reklámfilm végén is azért elhangzik a szlogen, vagy ha még az sem, legalább a cégnev vagy a termék márkanéve.

Reklám és nyelv összefüggéséről beszélve fontos hangsúlyoznom a tömegkommunikáció és azon belül a reklám nyelvhasználatának óriási felelősségét a nyelvi normák alakításában, a példaadásban, a befogadók nyelvhasználatának formálásában. A „tisztíccsa” országos felhívó fordást váltott ki mind a futballisták, mind a nyelvőrök körében. A sportolók sértőnek, lenézőnek érezték a humort, a nyelvészek újságcikkben tiltakoztak. Réz András szerint a reklám „agresszív és rendszeres jelenlétével legitimálja a nyelvi vétséget, törvényesíti az ostobaságot. (Vajon hány munkaórájába kerül egy átlagos magyar tanítónak, hogy elmagyarázza az írni még alig tudó csi-piszeknek, hogy „tudjátok, ez csak vicc’).”³⁸ A reklámot azóta módosították, oda a poén, de helyes a forma. (...)³⁸

A reklám szövege az adott társadalomban használt nyelv készletéből építkezik, de vissza is hat rá. Egyrészt szegé-

nyíti, másrészt viszont gazdagítja is nyelvünket. Szegényíti azzal, hogy általa — ahogy Farkas Zsolt írja — inflálódik a melléknevek felsőfokának értelme, kimerít, üressé tesz bizonyos fogalmakat, közhelyek tömkelegét szüli meg. Gazdagítja ellenben színes metaforahasználatával, szójátékaival, új szavak alkotásával. Ezeknek az új szavaknak a megjelenése azonban nem mindig öröndetes. A már sokat emlegetett gondatlan reklámadaptáció életképtelen, torz alakok elterjedéséért is felelős. A hirdetések sajátos nyelve nehezen fordítható le, így születnek meg a „szilani-zál, a liposystem, a szupratiszta, a pelenkaultramag, a szálmélység, a mélymosóhatás és hasonló nyelvi „lelemények”.³⁹ A Bedeco és a Müszi hajdani reklámjai köré egy egész csokor vicc született, de a frissebbek között is akadnak példák: a felejthetetlen „Na ne mondja, hogy csak az OMO-tól lett ilyen”-t a mentőorvos mondja habzó száju betegéről. Vagy: Miért nem lehet a macskát leküldeni újságért? — Mert a macskák Whiskast vennének.

A reklámszövegek változatos nyelvi eszközökkel érik el hatásukat. Ez a változatosság legjobban a szlogeneken mutatható ki. A szlogen Kaszás György meghatározása szerint „arculati elem, a stratégia hordozója”⁴⁰ a reklám ígéretének, központi gondolatának összefoglalása⁴¹ egy ütőképes mondatban⁴². Melyek tehát a legfőbb eszközei?

Nyelvi képek (többnyire metafora, metonímia, hasonlat), ritmus, rím, egyedi verbális ötletek: szójátékok, többjelentésű illetve azonos alakú szavak használata, alliteráció, szóismétlés, ellentétes szerkesztés.

Nagyon fontos a nyelvi eszköz és a reklámozott termék vagy szolgáltatás jellegének összehangolása. Egy elretentő példa ennek ábrázolására:

Temettetni fáj és nehéz,

Gyász GMK mindent intéz!⁴³ (...)

A szólások, szállóigék, közmondások eredeti vagy módosított alakban kerülhetnek bele a reklámszövegekbe. Klasszikus példa a Kaszás György alkotta szlogen: „Gondoskodunk, tehát vagyunk.” A hatás itt nem túl intenzív, a mondanivaló kissé zavaros — nem azonos súlyú a híres descartes-i mondat és a reklám ígérete, s nehezen teremthető meg közöttük bármiféle kapcsolat, inkább céltalan szójáték. A Denim férfiparfum reklámfilmjében azonban a termékimage és a szöveg bravúros összhangja figyelhető meg, a felhasznált szólás megsokszorozza a hatást: „Ha egy férfi megszerzi az új Denim Tornadót, amely érzéki és hűvös, akkor szelet vet és vihart arat.” Lássuk az itt fel-lepő asszociációkat: tornádó — elemi erő, férfiaság, szenvedély; az illat olyan hűvös és úgy csap meg, akár a szél, a hatása pedig: vihar, ellenállhatatlan, elsöprő, „viharos siker”. Nagyszerű a kép és a szöveg harmóniája és az erotika finom megjelenítése is ebben a reklámban (amely szintén adaptált, de megrendelő itt öröndetes módon hagyta érvényesülni a magyar szövegíró tehetségét). Egy szállóigén alapul a Műszertechnika sajtóhirdetésének címsora: „Sok van, mi csodálatos...” A Calypso rádió szellemes hirdetését a metróban olvastam, ehhez egy szó-lás adta az ötletet: „Az egyik fülén be, ... a másikon is.”

Más megkövült alakzatok is feltűnnek a reklámszövegekben, például híressé vált filmek címei, dalszövegek. „Ha én Mazda lennék” — nos, ha én gazdag lennék, minden bizonnyal Mazdát vásárolnék. Vagy a Sopianae Light cigaretta óriásplakátján: „Van, aki könnyen szereti.” (...)

UTÓSZÓ

A reklám, főleg pszichológiai oldala, régóta foglalkoztat. Nagy meglepetésemre és öröömre az idei magyar nyelvi OKTV egyik témája lett, s így nem volt kérdés számomra, melyik témát is válasszam.

Amikor elkezdtem írni a pályamunkát, nagyon határozott, negatív véleményem volt a reklámról. Dolgozatomban azt akartam megmutatni, hogyan manipulálnak észrevétlenül bennünket, kicsiny bábokat hatalmas óriások. Ez a szubjektív hangvétel gyakran felbukkan munkámban.

A téma hosszas, higgadt tanulmányozása, érvek és ellenérvek elolvasása után rá kellett jönnöm, hogy a reklám önmagában nem felelős mindazokért a bűnökért, amelyek miatt veszélyesnek tartom: az anyag felmagasztosulásáért a szellemmel szemben, megkérdőjelezhetetlen normák hirdetéséért, álszükségletek fejlesztéséért, kivédhetetlenségéért és tömegességéért, öncélúvá válásáért. Önmagában ugyanis nem létezik. A fogyasztói társadalom gazdasági rendszerének eszköze csupán. Jogos az igény azonban keretek közé szorítására, szigorú szabályozására.

A fogyasztói társadalom szákutcajáról pedig egyszer talán egyetemi disszertációt írok.

JEGYZETEK

- ¹ Gordon W. Allport: A személyiség alakulása Gondolat, Bp. 1985. 46. p.
- ² Dr. Hoffmann Istvánné: Reklámérték '88 Gondolat, Bp. 1988. 15–18. p.
Dr. Sándor Imre: A reklám alapjai Tankönyvkiadó, Bp. 1985. 4–5. p.
David Ogilvy: Ogilvy a reklámról (ford. Török András) Park Könyvkiadó, Bp. 1992. 7. p.
- ³ Dr. Hoffmann Istvánné i. m. 30. p.
- ⁴ Max Bense: Esztétika és reklám Strukturális I. (strukturális tanulmányok, válogatta Hankiss Elemér) Európa, Bp. (évszám nélkül) 158. p.
- ⁵ Dr. Sándor Imre i. m. 5. p.
- ⁶ A reklámról írták... (lapszemle) összeállította: Urbán László = Reklám Propaganda 1992/1. 39–40. p. 40. p.
- ⁷ Paul F. Lazarsfeld és Robert K. Merton: Tömegkommunikáció, közízlés szervezett társadalmi cselekvés Kommunikációelméleti szöveggyűjtemény IV. (ELTE BTK) Tankönyvkiadó, Bp. 1989. 7–8. p.
- ⁸ Tartsay Vilmos: A fogyasztó a reklám markában = Teszt Magazin 1993/október 52–58. p. 52. p.
- ⁹ Almási Miklós: A kultúra alapzaja: a spot = Filmvilág 1993. március 30–40. p. 30. p.
- ¹⁰ Dr. Hoffmann Istvánné i. m. 40. p.
- ¹¹ Tartsay Vilmos i. m. 52. p.
- ¹² Tartsay Vilmos i. m. 52. p.
- ¹³ Almási Miklós i. m. 34. p.
- ¹⁴ Almási Miklós i. m. 30–31. p.
- ¹⁵ Farkas Zsolt: Levél New Yorkból Pécsre = Jelenkor 1993. április 314–337. p. 321. p.
- ¹⁶ Farkas Zsolt i. m.
- ¹⁷ U. o. 317. p.
- ¹⁸ U. o. 326. p.
- ¹⁹ U. o. 326. p.
- ²⁰ U. o. 335–336. p.
- ²¹ U. o. 326. p.
- ²² U. o. 327. p.
- ²³ U. o. 337. p.
- ²⁴ P. Szűcs Julianna: Szubjektív gondolatok a mai tévéreklámok hangulatáról = Propaganda Reklám 1992/3 9–10. p. 10. p.
- ²⁵ U. o.
- ²⁶ Réz András: A mágnes láncravert vonzásában = Propaganda Reklám 1993/4 10–12. p. 10. p.
- ²⁷ P. Szűcs Julianna i. m. 9–10. p.
- ²⁸ Réz András i. m. 10. p.
- ²⁹ Kaszás György: Gyarmati dumák = HVG 1993. okt. 30. 87. p.
- ³⁰ Cristina Lastrego — Francesco Testa i. m. 59. p.
- ³¹ Kaszás György: Piac diktálja — copywriter írja = Propaganda Reklám 1993/4 5. p.
- ³² Szentgáli Edit: Euro RSCG (Havasi és Varga)
- ³³ Farkas Zsolt i. m. 335 p.
- ³⁴ Tartsay Vilmos i. m. 56. p.
- ³⁵ P. Szűcs Julianna i. m. 10. p.
- ³⁶ Cristina Lastrego — Francesco Testa i. m. 67. p.
- ³⁷ Szende Tamás: A szó válsága 17. p.
- ³⁸ Réz András i. m. 11. p.
- ³⁹ Kaszás György: Gyarmati dumák 87. p.
- ⁴⁰ Kaszás György: A reklám ismétlőfegyvere: a szlogen Magyar Reklámszövetség Bp. 1985. 13. p.
- ⁴¹ U. o. 11. p.
- ⁴² U. o. 4. p.
- ⁴³ A Magyar Reklámszövetség könyvtárában találtam, egy ismeretlen szerzőjű, 1987-ben írt, Reklámnyelv c. kéziratban.

AZ ELTE törökbálinti 12 évfolyamos Kísérleti Gyakorlóiskolája az 1994/95-ös tanévre felvételre keres:

NYIK-es tanítót,
angol—német,
magyar—német,
matematika—fizika,
biológia—kémia,

angol—nyugati nyelv szakos tanárt,

továbbá pályázatot hirdet a Világbank által finanszírozott idegenforgalmi és vendéglátóipari szakmacsoport szakvezetői állására.

Jelentkezni Bánky Judit ügyvezető igazgatónál lehet személyesen
vagy telefonon (az 1-851-639-es telefonszámon).

A PEST MEGYEI RÉGIÓ ÚJ KÖZPONTJA: SZÁZHALOMBATTA

1994. április 14-én igazgatói értekezletet tartottak az ÚMIPE pest megyei régiójának intézményvezetői a budapesti Virág Utcai Általános Iskolában. Az értekezlet napirendjén a régió átszervezése, új régióközpont kijelölése szerepelt. A régióvezetés feladatait a *százhalombattai Arany János Általános Iskola* vállalta fel (igazgatója: *Honvári Károlyné*, a régió ügyeinek közvetlen intézője: *Czanka Józsefné*.)

ÚMIPE ELNÖKSÉGI ÜLÉS

1994. május 29-én ülést tartott az ÚMIPE elnöksége. Az elnökség véglegesítette a május 21-ei tisztújító közgyűlés programját. Döntött arról is, hogy a hivatalos közgyűlés lebonyolítását követően szakmai programot is felkínál az egyesület tagjainak. A közgyűlés előkészítését az ÉKP Központ, helyszíni szervezését a gödöllői Montágh Imre Általános Iskola és Speciális Szakiskola tantestülete vállalta fel.

ÚMIPE KÖZGYŰLÉS

1994. május 21-én (szombaton) délelőtt 10 órai kezdettel kerül sor az ÚMIPE tisztújító közgyűlésére a Gödöllői Agrártudományi Egyetem aulájában. 10–13 óra között az elnökségi beszámoló, az alapszabályzat módosítása és az egyesületi tisztségviselők választása szerepel a programban. A hivatalos procedúrát követően szakmai előadásokat hallgathatnak meg a résztvevők, többek között emberismeret-erkölcsismeret-vallásismeret, alkotástan és kommunikációelmélet témákban.

